

BULLETIN

BULLETIN VAN DE WERKGROEP HERKENNING ■ 28e JAARGANG No. 1 ■ MAART 2013

BETTINA DRION: PORSELEIN. Roman over een verzwegen oorlogsverleden. Uitgeverij Marmer, ISBN 97894 6068 033 5

In het bulletin van juni 2011 is al iets over dit boek gezegd. Nu ik het gelezen heb wil ik er nog een en ander over kwijt.

In het boek wisselen verleden en heden elkaar af in de verhalen over respectievelijk Sam en Suzan, zijn kleindochter. Sam, die getrouwd is met Emma, komt mede door toedoen van zijn zwager, in het spoor van de NSB. In 1933 moet hij als ambtenaar zijn lidmaatschap opzeggen, maar in de oorlog kan hij zich weer aanmelden. Hij komt over als een man die er geen uitgesproken (nationaal-socialistische) idealen op na houdt, maar meer om pragmatische redenen lid van de partij is geworden. Zijn verhaal laat duidelijk zien hoe in alle oprechtheid en onschuld een eerste stap gezet kan worden zonder dat ook maar op een of andere manier geweten kan worden waar de weg die gekozen is toe leidt. Als eenmaal het besef doordringt dat hij handelingen moet verrichten (op de gemeentelijke burgerlijke stand) die hij liever niet zou doen, is er eigenlijk al geen weg terug meer. Zo moet hij verder gaan en steeds dieper verweekeld raken in acties die hij niet wil. Hij wordt gearresteerd wegens spionage, maar aan de uitvoering van die spionageopdracht is hij samen met zijn maat helemaal niet toegekomen. Arrestatie op grond van een niet verrichte daad waaraan hij zich wilde onttrekken. Hij is in de ondervragingen te eerlijk en eigenlijk ongelooflijk naïef en dat kost hem letterlijk de kop, vlak voor het einde van de oorlog. Rancune behoort, denk ik, tot de mogelijke drijfveren van mensen uit zijn omgeving die hem op beslissende momenten hadden kunnen redden, maar het niet hebben gedaan. Is hun dood door medeplichtigheid te verwijten?

Bettina Drion

Suzan krijgt een eerste vermoeden van de keuze van haar grootvader als ze een feestelijke bijeenkomst meemaakt, waar de grootvader van haar vriendin Anke de hoge onderscheiding van het Israëliische instituut YadvaShem uitgereikt krijgt voor zijn verdiensten in het verzet. Mede door die omstandigheden voelt ze zich heel gespannen worden. Ze durft niet op onderzoek uitgaan, want wát als blijkt dat haar grootvader bij de NSB was en schuldig is aan de dood van verzetsvrienden van Anke's grootvader? Anke gaat wél en heel voortvarend op onderzoek uit en haalt nogal wat boven water, vrij ongevoelig voor de angsten van Suzan. Deze beseft namelijk, dat je nooit terug kunt naar de tijd van niet-weten. De angst van het niet-weten en het half-weten heeft Suzan lang in de greep gehouden, maar als ze uiteindelijk de moed vindt om de dossiers te gaan inzien en ze leest, kan ze veel spanning van zich af laten glijden.

De schrijfster laat enkele lijnen in het boek onafgemaakt. Dat vind ik sterk. Het boek laat zien hoe het verleden doorwerkt tot in de kleinkinder-generatie toe, vanwege het zwijgen en het geheim. Suzans vader heeft als

Informatie over de Werkgroep Herkenning

Secretariaat:

W. Beckmanstraat 393
3762 GL Soest
06-37134847
email: secretariaat@werkgroepherkenning.nl
Adreswijziging s.v.p. aan het secretariaat

Landelijke hulptelefoon:

06 33057003

Bestuur:

Cuny Holthuis-Buve, voorzitter
Jan Jacobs, secretaris
Ton Scheffel, penningmeester
Jeanne Diele-Staal, lid
Ab van Aldijk, lid
Rik van Burken, lid

Regiocoördinatoren:

Groningen	Jurriën Oortwijn	050 3110955
Flevoland	Pragrit Koot	0320 412116
Brabant	Hans van Hoof	0413 475838
Limburg	Margreet Vorstenbosch	046 4373822
Zuid-Holland	Dirk Mostert *	010 2622645
Salland & Twente	Arjen & Mieke de Groot	053 4344801

* b.g.g. het secretariaat

Contactpersoon partners van:

Joke Snijders 033 4617673

Contact Kinderen van Duitse Militairen:

Ab van Aldijk 023 5240898 of 06 533382670

Redactie Bulletin:

Cuny Holthuis-Buve
Gonda Scheffel-Baars, hoofdredacteur

gonda.scheffel_baars@werkgroepherkenning.nl

Webmaster:

Rik van Burken

Voor het laatste nieuws over activiteiten van de Werkgroep Herkenning en over andere zaken die voor de doelgroep van Herkenning van belang kunnen zijn, raadpleeg de website:
www.werkgroepherkenning.nl

Donateur worden van Herkenning?

U kunt donateur worden van de Stichting Werkgroep Herkenning. U ontvangt dan ons informatiebulletin dat eens per kwartaal verschijnt. Ook kunt u deelnemen aan de activiteiten die onze Stichting organiseert. De Stichting vraagt van de donateurs een jaarlijkse bijdrage van € **20,00**. Een hogere bijdrage is uiteraard welkom. Kunt u een bedrag van € 20,00 niet missen, dan mag dat echter geen belemmering zijn om u te laten inschrijven, elke andere lagere bijdrage is welkom. U kunt uw bijdrage storten op **rekeningnummer 5285797**, ten name van **Stichting Werkgroep Herkenning**, Nieuwsteeg 12, 4196 AM Tricht, onder duidelijke vermelding van uw naam en adres (zeker bij telebankieren is dit heel belangrijk!)

Mocht u vragen hebben omtrent deze procedure, neem dan contact op met het secretariaat: 06-37134847, W. Beckmanstraat 393, 3762 GL Soest
secretariaat@werkgroepherkenning.nl

Bijdragen inzenden voor het Bulletin:

De redactie bekijkt binnengekomen stukken op:

- goede leesbaarheid
- eenduidigheid wat de inhoud betreft
- lengte van de tekst in verhouding tot de beschikbare ruimte

Indien nodig wordt met de schrijver van de tekst overleg gepleegd.

De inhoud van de stukken mag niet strijdig zijn met de doelstellingen van Herkenning.

Als een bijdrage van iemand wordt opgenomen, geldt dat de redactie voor de inhoud ervan geen verantwoordelijkheid draagt.

Verdere informatie in het colofon op de laatste pagina van dit Bulletin

kind van... veel meegemaakt, maar het ontbrak hem aan energie en moed om het verleden open te breken. Suzan doet dat wel en breekt daardoor de macht die van een familiegeheim uitgaat. Pas als de onzichtbare factor is ontdekt kan de storende werking ervan verdwijnen.

Het is een mooi en vlot geschreven boek dat in beide verhaallijnen naar een climax toewerkt. Het is gebaseerd op Bettina's eigen familieverhaal.

Het is voor alle (klein)kinderen van mensen die de bezetter op enige manier steunden, belangrijk dat hun problematiek opnieuw in een boek aan de orde komt en zo beschikbaar is voor het grote publiek.

GSB

Van de redactie

Bij de start van Herkenning in 1981 waren het een paar mensen die maatschappelijk aanzien hadden en bij velen bekend waren die zich ervoor inzetten om een zelfhulpgroep voor nakomelingen van mensen die de bezetter hadden gesteund van de grond te krijgen en er de nodige publiciteit aan te geven.

Nu zijn het schrijvers en kunstenaars die de problematiek op de publieke agenda zetten. Hun steun is belangrijk in deze tijd waarin het geharrewar over 'goed' en 'fout' blijkaar weer helemaal 'in' is.

We schenken in dit Bulletin aandacht aan het boek 'Porselein' van Bettina Drion, kleindochter van een man die voor dienst aan de Duitsers koos en aan het boek en de voorstelling van Leoni Jansen, 'Geheim' dat over haar relatie met haar vader gaat die voor de Duitsers in Noord-Afrika vocht.

We geven een korte beschouwing over het boek van Monika Diederichs 'Kinderen van Duitse militairen' en eveneens van het boek 'Lebenslang Lebensborn' van Dorothee Schmitz-Köster en Tristan Vankann. Er zit veel overeenkomst in de problematiek van beide groepen.

Ons bestuurslid Jeanne Diele-Staal hield een lezing aan de Hogeschool in Tilburg en deed verslag van het indringende nagesprek dat volgde. Zij en Hans van Hooff gingen in september weer aan de slag met een gespreksgroep. Wim Dierx schreef er een verslag over.

Cogiscope kwam met een themanummer over ouderschap. Ik heb een samenvatting van enkele artikelen gemaakt.

Op het boek van Bart van der Boom, 'We weten niets van hun lot', kwam een scherpe reactie van Evelien Gans en Remco Ensels. Van der Boom gaf repliek en daarop reageerde weer Geert Meershoek. De vraag wat de gewone Nederlanders van de jodenvervolgelingen konden weten is het thema waarover van mening verschild wordt. Het gaat om de schuldvraag. Wisten ze het wel dan zijn allen die niets deden medeschuldig, wisten ze niet(s) veel dan treft hen geen blaam om het even kort te zeggen.

Vervolgens nog twee boekbesprekingen: 'Luchtmeisjes' dat de lotgevallen beschrijft van twee stewardessen die een verschillende keuze maakten, en '1939' van de historicus Overy.

Vertegenwoordigingen van diverse geloofsgemeenschappen bogen zich over de vraag wat de inhoud van de herdenkingen op 4 en 5 mei zou moeten zijn. Janna Postma stuurde ons de verklaring die opgesteld werd én haar persoonlijke reactie daarop.

We hopen dat u de diverse artikelen met interesse zult lezen.

Namens de redactie,
Gonda Scheffel-Baars

Vanuit het bestuur

Een nieuwe start voor onze website

Begin februari is de vernieuwde website online gegaan. Rik van Burken heeft keihard gewerkt om dit te realiseren en het resultaat mag er zijn. Alle informatie is nu up to date en er zijn nieuwe mogelijkheden, zoals direct via de site uw donatie overmaken. Gaat u vooral eens kijken en laat ons weten wat u er van vindt.

Voortgang projecten

Ook aan de *speciale ingang naar het CABR (het Archief voor de Bijzondere Rechtspleging) via de website van het Nationaal Archief* wordt hard gewerkt, maar het is nu nog onduidelijk wanneer dit technisch gerealiseerd kan zijn. We hopen nog steeds op dit voorjaar. Het boek dat *Chris van der Heijden over de kinderen van foute ouders* schrijft zal deze zomer klaar zijn, de verwachting is dat het volgend jaar te koop is.

Boekpresentaties

Er komen nog steeds nieuwe boeken over KFO uit en vanuit Herkenning zijn we daar ook bij aanwezig. Begin maart zal Bettina Drion haar boek over KFO onder de titel "Scherven" uitbrengen en eind april zal Zonneke Matthee haar boek over NSB moeders en dochters presenteren in het Verzetsmuseum. Als u over email beschikt, heeft u al een bericht gekregen dat u deze boeken kunt bestellen. We zullen beide boeken ook in het volgende Bulletin bespreken.

Hulpverlening

De landelijke gespreksgroep

Een van de deelnemers van de gespreksgroep heeft zijn ervaringen op schrift gezet voor het Bulletin, en daaruit blijkt dat de gespreksgroep

duidelijk in een behoefte voorziet.

Mocht u ook belangstelling hebben om in zo'n gespreksgroep mee te draaien, dan kunt u zich opgeven bij Jeanne Diele, tel. 06-33 057 003 (de hulptel. Van Herkenning), email: j.diele-staal@online.nl of Hans van Hoof, tel. 06-333186793, email: h.hoof93@chello.nl, beiden gespreksleiders. De gespreksgroep komt 1x per 2 of 3 weken bij elkaar op zaterdagmiddag in Amersfoort. In het voorjaar eindigt de huidige groep in deze samenstelling en zal een nieuwe groep worden geformeerd.

Hulptelefoon

U ons altijd kunt bereiken onder het nummer 06-33057003. U kunt via dit nummer ook aangeven wanneer u een persoonlijk gesprek wilt hebben.

Contact via de website

U kunt ook een mail sturen via de website of naar secretariaat@werkgroepherkenning.nl

Nieuw bestuurslid

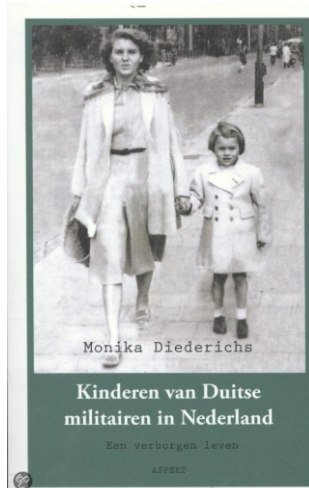
Wij hebben Rik van Burken gevraagd om deel uit te gaan maken van het bestuur. Rik komt uit het zakenleven, heeft veel organisatorische ervaring en kennis van internet. En natuurlijk is hij ook een kind van... Wij denken dat hij een aanwinst voor ons bestuur is en de wijze waarop hij het probleem met de website heeft aangepakt en snel gerealiseerd, geeft ons alle vertrouwen. Welkom Rik!

Wij wensen u een aangenaam en zonnig voorjaar!

Hartelijke groet, het bestuur

MONIKA DIEDERICH'S: KINDEREN VAN DUITSE MILITAIREN. Een verborgen leven.

Uitg. Aspekt, 2012, ISBN 978-94-6153-218-3

In 2006 verscheen Monika's boek 'Wie geschoren wordt moet stil zitten'. Het beschreef de situatie en de problemen van vrouwen en meisjes die tijdens de oorlog een relatie met een Duitse militair hadden gehad. Ze vatte toen al het plan op om een boek te schrijven waarin de kinderen die uit deze relaties geboren werden aan het woord zouden komen. Dat boek is in het najaar verschenen en is gebaseerd op gesprekken met 26 van deze kinderen en 8 moeders.

In het eerste en tweede hoofdstuk wordt kort uiteengezet hoe de Duitsers de opvang van zwangere vrouwen en meisjes (getrouwd of ongetrouwd) geregeld hadden en komt de levensgeschiedenis van Marcel aan de orde. Het derde hoofdstuk beschrijft de lotgevallen van Ab, Tinne en Carla die door hun moeder afgestaan werden. Daarna volgen gesprekken met kinderen die door hun moeder of door familieleden opgevoed zijn. Tenslotte wordt er gekeken naar de zoektocht naar hun onbekende vader door enkele van deze 'kinderen'. In het laatste hoofdstuk worden de resultaten van een enquête in Noorwegen, Denemarken en Nederland met elkaar vergeleken.

Elk van de geïnterviewden heeft zijn of haar eigen verhaal. Het maakt uit of je als kind bij je moeder gewoond hebt, of in een kindertehuis werd ondergebracht en eventueel later bij een adoptiegezin. Veel hangt ook af van hoe je als kind bent opgevangen, of misschien juist helemaal niet. Of je moeder met de Duitse militair of burger getrouwd was

of niet. Het maakt uit of je de waarheid over je geboorte van je eigen moeder of pleegouders hoorde, of dat derden je het vertelden. En op welke leeftijd je het hoorde, als kind of pas op de middelbare leeftijd.

In de veertiger, vijftiger jaren was het hebben van een buitenechtelijk kind op zich al een grote schande. Als het dan ook nog een kind van 'de vijand' was, was de schande dubbel zo groot. De problemen die deze kinderen later in hun leven ondervonden kunnen deels vergeleken worden met de problemen van andere buitenechtelijke kinderen, met daarbij nog de problematiek waar veel adoptiekinderen mee worstelen, de vraag naar hun biologische ouders. Het gegeven dat ze kinderen van de vijand waren maakte het leven nog zwaarder. In een familie waarin de grootouders zorg droegen voor een kind van een Canadese militair en van een Duitse werd duidelijk, dat het 'Duitse' kind werd achtergesteld bij het andere.

Er zijn thema's die in vrijwel elk levensverhaal terugkeren. De ondertitel van het boek, een verborgen leven, vat de thematiek grondig samen. De kinderen die uit de relaties geboren werden, kenden hele stukken van hun eigen wordingsgeschiedenis niet, terwijl de naaste omgeving daarvan meestal wel op de hoogte was. Als eenmaal duidelijk was dat de vader een Duitser was, werd het zaak over dat gegeven te zwijgen om niet steeds met denigrerende opmerkingen of erger geconfronteerd te worden. Naast het zwijgen van de moeders, die meestal niets over haar relatie met de militair wilden vertellen, zelfs vaak weigerden zijn naam te noemen, kwam dan het eigen zwijgen.

Toch is bij allen een moment gekomen waarop het verleden zich aandiende. Als familieleden of buurtkinderen het vertelden, of later als er een handtekening onder een diploma gezet moest worden, als er een geboortebewijs op het gemeentehuis gehaald moest worden, een paspoort aangevraagd of een aanvraag voor een huwelijk werd ingediend. Dan werd het veel kinderen duidelijk dat ze geadopteerd waren en dat gegevens over hun biologische vader ontbraken. Voor sommigen was dat de eerste aanleiding om op zoek te gaan naar de

waarheid over hun geboortemomstandigheden, anderen begonnen veel later aan hun zoektocht. Daarbij speelde vaak de angst een rol dat de onbekende vader misschien bij de Jodenvervolging of geweldpleging betrokken zou zijn geweest. Vrijwel alle kinderen stuitten op een muur van zwijgen van hun moeder, het bracht hen naar archieven en hulporganisaties. Sommigen slaagden erin, vaak na lange jaren, gegevens over hun vader te vinden. In de meeste gevallen waren die inmiddels gestorven, maar dan was er toch de Duitse familie, die in veel gevallen van het bestaan van het Nederlandse kind afwist. Bij sommige families vonden de Nederlandse kinderen een warm onthaal, bij anderen bleef het gevoel van welkom zijn en thuiskomen uit.

Bij vrijwel alle kinderen speelt de vraag: wie ben ik eigenlijk? Als je niet weet wie je vader is, ontbreekt er een belangrijk deel van de basis onder je voeten. Je mist een vader als je alleen door je moeder wordt opgevoed, je mist een persoon waarin je jezelf kunt herkennen als je door een stiefvader wordt grootgebracht, je mist familieleden van je onbekende vader waardoor de familiekring vaak heel beperkt is. De vraag wie de vader is, is ook belangrijk als er een bepaalde ziekte in het spel is die verder in de familie niet voorkomt, of positief, als er creatief talent blijkt te zijn terwijl niemand in de familie kunstzinnig begaafd is.

Veel kinderen zijn op school en in de buurt uitgescholden en getreiterd. Op het waarom kregen ze van hun moeders geen antwoord en dus zochten ze de schuld maar in zichzelf: ik zal wel geen aardig kind zijn. Om vervolgens door een voorbeeldig gedrag te proberen de gunst van de klasgenoten of buurtkinderen te verwerven, wat natuurlijk niet lukte. Zo'n voorbeeldig gedrag werd ook vaak ingezet om de liefde van de moeder te verkrijgen, terwijl de moeders vaak afstand bewaarden en kil met hun kind omgeven om zelf overeind te blijven.

Een verborgen leven, in onzekerheid, met een groot gebrek aan zelfvertrouwen, met vaak mededogen met de moeder dat later kon omslaan in haat als duidelijk werd dat het zwijgen van de moeder zelfzuchtig was geweest en niet bedoeld was om het kind te

beschermen. Een leven waarin veel gezwegen en verzwegen moest worden, zodat alle spontaniteit verdween en je altijd op je hoede moest zijn. Een leven dat maar gedeeltelijk geworteld was.

Sommigen hebben zich door de problemen heen geworsteld, hebben van derden steun en hulp gekregen, en vonden personen die oprecht in hen geïnteresseerd waren. Maar voor allen bleef het een leven dat een ongunstige start had, dat door eigen inspanning en met hulp van anderen moest worden omgebogen in een positieve richting.

GSB

Monika Diederichs

GESPREKSGROEP SEPTEMBER 2012

Na mij vrij laat, augustus 2012, aangemeld te hebben bij Jeanne kon ik eigenlijk direct instromen en deelnemen aan de start van deze gespreksgroep, begin september.

Het gevoel het verleden van mijn ouders, grootouders, ooms en tantes, de één meer belast dan de ander, maar allen met een wereldoorlog II gerelateerd verleden, kon de afgelopen jaren nadat ik zelf onderzoek bij het CABR gepleegd had geen goede plaats in mijn psyche vinden en vandaar het contact met de werkgroep herkenning en in het bijzonder met Jeanne als begeleidster van de gespreksgroep. De eerste zaterdagmiddag was natuurlijk een kennismaking met elkaar, met ook nog wel enige reserves als wat kan en mag ik verwachten, maar die naar mijn gevoel snel verdwenen en plaats maakten voor een gevoel van geborgenheid van thuiskomen zoals je een "thuis" zou verwachten, dit ondanks de emotionele reacties van menigeen onder ons bij zijn of haar voorstelling, maar ook zorgde voor de open en oprechte sfeer die naar mijn gevoel de groep nu kenmerkt.

De samenstelling van vier nieuw ingestroomde en vier reeds al aan een eerdere gespreksgroep deelgenomen groepsleden vormde geen enkele belemmering voor de open houding van een ieder.

Als eerste was er ruimte voor de nieuwkomers om hun verhaal te doen, te openbaren, en waarbij direct het luisterende en belangstellende oor van een ieder het gevoel van gehoord te worden, zonder oordeel of verwijt als reactie, hetgeen direct een gevoel van acceptatie gaf.

De algemene tendens in de groep laat gevoelens van schaamte en loyaliteit naar het verleden van ouders of andere relaties zien, het o zo moeilijk los kunnen laten, het bewandelen van eigen wegen, ondanks alle positieve op- en aanmerkingen van therapeuten en of goede bekenden blijft het gemoed beïnvloeden. Van enig proces zoals je dat zou kunnen verwachten in het kader van algemene groepsprocessen was en is in onze huidige groep naar mijn mening geen sprake, alle bestaande normen omtrent groepsgedrag zijn binnen het kader van onze groep op een of andere wijze ter zijde geschoven, mogelijk in

de wetenschap van een ieder te verkeren onder gelijken.

Het gevoel van thuis komen/zijn draagt er in grote mate toe bij dat ik telkens weer met een gelukkig en prettig gevoel uitzie naar de volgende samenkomst, daar waar ieder voor zich zijn sentiment en meer nog zijn emoties durft te openbaren.

Dat de groep zich zo oprecht naar elkaar wil uiten laat denk ik ook zien dat dit gevoel, misschien anders verwoord, bij een ieder aanwezig is, en wat in "normale" groepsprocessen vaak tijden in beslag neemt, hier als de normaalste zaak gezien wordt. Dat ook binnen deze groep "bekende" groepsdynamische processen voorkomen, naar mijn mening veroorzaakt door buiten de groep gelegen en niet direct groepsgerelateerde gebeurtenissen, is niet te ontkennen en deze moeten en mogen ook hier hun ruimte krijgen. De consequenties die dit mogelijk met zich brengt zullen hun weg moeten vinden en de toekomst zal hier leren waar dit toe leidt.

Ik wil besluiten met een aantal versregels uit "Frau Musica, o habet Dank" van Joseph Viktor von Scheffel, 1826-1886 dat naar mijn mening zeer goed weergeeft hoe we worstelen met het verwoorden van onze gedachten en gevoelens;

Die Sprache ist ein edel Ding,
Doch hat sie ihre Schranken;
Ich glaub', noch immer fehlt's am Wort
Für die feinsten und tiefsten Gedanken.

Wim Dierx

INGRID VAN DER CHIJS: LUCHTMEISJES; Verzet en collaboratie van twee stewardessen, uitg. Nijgh en Van Ditmar, ISBN 978 90 3889 434 8
ook als luisterboek verkrijgbaar: ISBN 978 90 4761 235 3

In dit boek zijn de lotgevallen opgetekend van twee stewardessen die in dienst geweest zijn van de KLM. De auteur beschrijft eerst de beginjaren van de in 1919 opgerichte KLM, met in de hoofdrollen Albert Plesman en de eerste piloten die er alles voor over hadden om hun maatschappij en Schiphol op de kaart te zetten. In 1935 verschenen de eerste stewardessen en de Nederlandse samenleving keek vreemd aan tegen deze 'veredelde huismeiden', zoals ze volgens het blad 'Geschiedenis' in die tijd genoemd werden en zag in hen blauwe engelen die 'met haar verleidingskunsten eerzame, doch eenzame mannen tot echtscheiding konden overhalen.'
Hoogtepunten en dieptepunten van de KLM komen aan de orde: de eerste vlucht naar Batavia, de eerste transatlantische vlucht, de vlucht van de Uiver naar Melbourne, daarnaast ook enkele ongelukken.

Dan richt het boek zich op Hilda Bongertman, dochter van een Bussumse sigarenwinkelier, en de eerste stewardess van Nederland, en op Trix Terwindt, dochter van een gefortuneerde, streng katholieke Gelderse steenfabrikant. Bij het uitbreken van de oorlog zette Hilda zich in voor het nationaal-socialisme en schreef het boek 'Jeugd in de branding' waarin ze de jonge lezers opriep zich in te zetten voor de Groot-Germaanse gedachte en tegen het communisme te vechten. Trix koos voor het verzet. Via Zwitserland wist ze Engeland te bereiken waar ze betrokken raakte bij het Englandspiel. In dat kader werd ze gevangen genomen, eerst in Haren gevangen gezet, later overgebracht naar Mauthausen. Ze wist te overleven, maar was geestelijk en lichamelijk te verzwakt om haar beroep na de oorlog opnieuw uit te oefenen. Ze hield wel contact met de 'KLM-familie', en begon een affaire met ex-piloot John Scholte, die zich al voor de oorlog bij de NSB had aangesloten.

Hilda werd geïnterneerd. In 1948 pas kwam haar zaak voor. Door te erkennen dat ze verkeerde keuzes had gemaakt werd ze vrijgesproken. Er was voor haar geen plaats meer bij de KLM en ze leidde daarna een teruggetrokken leven.

Op zeker moment ging ze een relatie aan met Sonja, die na later bleek koerierster was geweest voor de verzetskrant Het Parool. Voor de oorlog was Hilda een bekende Nederlandse, een rolmodel voor vrouwen die zich wilden ontplooiën. Daarna werd er alleen nog over haar collaboratie gesproken en van lieverlee verdween ze uit beeld.

Trix was altijd een verlegen meisje geweest; door haar rol in het verzet kreeg ze de status van heldin en werd zelfs gevraagd hofdame bij koningin Wilhelmina te worden. Maar zij weigerde beleefd.

Het is zeker dat Trix en Hilda elkaar na de oorlog nog minstens één keer hebben ontmoet. Hoe zij tegenover elkaar stonden weten we niet. De 'goede' Trix heeft, dat is bekend, een goed woordje gedaan voor haar Duitse bewakers en was er ook voor dat de 'Drie van Breda' hun vrijheid kregen. Ze ging ook een relatie met een ex-NSB'er aan.

De 'foute' Hilda had uiteindelijk een relatie met een vroegere verzetsdeelnemster. Van der Chijs doet in haar boek geen morele uitspraken. De boekbespreking in 'Geschiedenis' zegt tot slot: 'Objectief en zakelijk beschrijft zij de motieven van Hilda's vader, haar broer en van Hilda zelf om voor de NSB te kiezen. Zij, net als Trix, kozen tenminste voor iets. De grote meerderheid koos nergens voor, maar paste zich aan, om na de bevrijding uit te barsten in morele verontwaardiging over al die 'foute' Nederlanders.'

GSB

Verslag nagesprek lezing Tilburg op 12 november 2012 over het thema: Goed en Kwaad m.b.t. WOII

Deze lezing heb ik gegeven op persoonlijke titel en niet namens Herkenning.

We waren met 15 mensen, waaronder een jongeman, die er die middag vrij voor had genomen van zijn werk. Jammer genoeg was hij direct na de lezing al weg, voordat ik hem aan kon spreken.

In de lezing besprak ik de manieren waarop mensen keuzes maken, maar ook dat je vanwege je geboorte ergens bij betrokken kunt zijn, zonder ooit zelf te hebben gekozen. Dit stelde ik aan de orde mede op grond van het boek 'De Andere kant' van Pim Molemaker - die zelf ook aanwezig was -, en mijn eigen levensverhaal als kind in WOII. Ik vertelde wat de gevolgen daarvan voor mij waren in mijn leven na de oorlog en hoe ik daarmee heb leren omgaan.

Na de lezing van een uur ontspon zich een boeiend nagesprek.

Een mevrouw stelde de vraag of mijn vader ooit spijt had betoond over dat waar hij bij betrokken was geweest. Jammer genoeg is daar nooit over gesproken. Wat ik over en van hem weet, denk ik dat hij zich nooit bewust is geweest van de vernietiging van de Joden en dat hij daar anders niet aan meegewerkt zou hebben. Maar ik kan het niet bewijzen en het kan dus ook gewoon de wens zijn van mij als kind van, dat ik dat graag zou willen.

Zij vertelde toen, dat ze zelf aan het eind van de oorlog 20 jaar was en er zich haar hele leven schuldig over voelt dat zij niets heeft gedaan om deze mensen te helpen. En dat hoewel ze heeft meegemaakt hoe de Joden werden behandeld bij en op het station waar ze in de buurt woonde.

Daarna werd er met elkaar gepraat of men in de oorlog al wist wat er met de Joden ging gebeuren. Eerst zij zei: 'Ja hoor, we zagen toch wat ze daar met de Joden deden'. Een man zei: 'Ja, ik zag toen als 12-jarige jongen al foto's van wat er in de z.g. werkkampen met hen gebeurde, dus we wisten het wel'.

Toen we hierover doorspraken kwam aan de orde, dat het nieuws toentertijd heel sporadisch doorkwam en dat er men ook dacht dat er een anti-campagne gevoerd werd om de vijand zwart te maken. Men dacht: Dit kan niet waar zijn. Dit is te erg om te geloven.

Daarbij speelde ook de gedachte, ook bij veel Joodse mensen, dat de Duitsers toch niet zo gek zouden zijn om hun arbeiders die ze zo hard nodig hadden, omdat hun arbeiders in de oorlog vochten, zomaar direct de dood in te jagen?

De één geloofde de geruchten, de ander niet, maar van zeker weten was geen sprake. Dit komt ook aan de orde in het boek dat dit jaar is uitgekomen: 'Wij wisten niets van hun lot' door Bart van der Boom (docent moderne Nederlandse geschiedenis) met als ondertitel 'Gewone Nederlanders en de Holocaust'.

Een jongere juriste, wier opa ook jurist was en de drie van Breda had verdedigd, gaf aan dat achteraf heel anders ingevuld wordt wat goed is en wat fout, wat men wel of niet wist etc. dan toen de situatie speelde. Nu hebben we veel informatie over wat er toen allemaal gaande was, terwijl die er toen niet was.

Ook de 4 Mei Herdenkingen kwamen nog aan de orde, omdat ik die ook in mijn lezing had genoemd. Ik stelde voor dat we kunnen kiezen voor bijvoorbeeld.

a. het blijven herdenken zoals gewoonlijk, tot de mensen er niet meer zijn die nog beelden en gezichten hebben bij degenen die ze hebben verloren en dan eventueel stoppen; want je blijft toch ook de 80-jarige oorlog niet herdenken, of

b. het wel belangrijk vinden dat de 4mei herdenking wordt gehandhaafd, maar dan breder.

Een mevrouw vroeg heel bedeesd: 'Mag het dan misschien nog een jaar of 10 zo blijven, dat we alleen de Holocaust en de gesneuvelde verzetsmensen herdenken, tot er inderdaad geen mensen meer zijn die nog beelden en gezichten hebben van degenen die herdacht worden?'

Ik antwoordde dat ik daar zelf op zich helemaal geen probleem mee zou hebben, maar dat we verschuivingen die gaande zijn, niet meer terug kunnen duwen. Bovendien hebben jongere generaties, die er geen gezichten en beelden meer bij hebben, ook andere gedachten bij en over herdenken en het is belangrijk dat dat ook bespreekbaar is.

Ik had in de lezing al aangegeven dat er een verschuiving plaatsvindt m.b.t. herdenken, maar dat we er in Nederland nog lang niet uit zijn, hoe we hier met elkaar mee verder willen.

Na afloop kwam deze mevrouw naar mij toe en vertelde dat zij een Jodin was en dat ze absoluut deze lezing van mij had willen bijwonen. Ze bedankte me voor de manier waarop ik dat had gedaan.

Hier ben ik erg blij mee, want dat is volgens mij de manier waarop wij moeten proberen elkaar te vinden, elkaar respectvol te benaderen en oog te hebben voor elkaars pijn en gedachtegangen. Het is mijns inziens de enige manier om met elkaar tot een goede manier van herdenken te komen. Maar het zal nog veel moeite kosten, voor het zover is.

Dit zijn een paar punten uit het nagesprek die me het meest geraakt hebben.

Aan dit nagesprek hou ik een heel goed gevoel over.

Jeanne

Leoni Jansen

LEONI JANSEN OVER HAAR BOEK EN VOORSTELLING

In het dagblad Trouw van 30 januari 2013 verscheen een interview met Leoni Jansen. Hier volgt een samenvatting voor die donateurs die niet over internet beschikken.

Leoni had nauwelijks meer aan haar vader gedacht, wat ze eigenlijk vreemd vond, tot ze hem, tien jaar na zijn overlijden, tijdens een voettocht naar Santiago de Compostella ineens 'naast' zich voelde lopen. Na thuiskomst is ze zich gaan verdiepen in zijn levensgeschiedenis en ontdekte dat hij als 18-jarige in het Duitse leger in Noord-Afrika gevochten had. Daar was hij krijgsgevangen gemaakt door de Amerikanen en hij zat na veroordeling zijn straf eerst in de VS uit en later in Nederland. Ze heeft uit haar zoektocht een aantal lessen geleerd.

Les 1: ontrafel het geheim. Je bent daar mede door gevormd, ook als je je dat niet bewust bent.

Les 2: veroordeel niet. Ze hoorde van haar vaders keuze toen ze 16 jaar was, zoals haar beloofd was toen ze op jongere leeftijd naar de familiegeschiedenis tijdens de oorlog vroeg. Haar vader vertelde dat hij een stomme keuze had gemaakt waar hij veel spijt over had. De draagwijdte van zijn mededeling beseft ze pas toen ze het aan een vriendje vertelde: toen drong het pas echt tot haar door dat hij 'fout' was geweest, een oorlogsmisdadiger. Toch heeft ze hem er niet om veroordeeld, ze heeft die keuze echter ook niet vergoelijkt.

Les 3: ieder mens is goed én fout. Leoni houdt niet van de term 'fout', tenzij in de context van de oorlog. Voor haar is het duidelijk dat elk mens goede en slechte kanten in zijn karakter heeft. Niet haar vaders keuze heeft haar leven beïnvloed, maar zijn sterk wisselende stemmingen, waardoor ze altijd op haar hoede moest zijn. Als ze iets verkeerd deed, telde ze niet meer mee, als ze iets goeds deed werd ze bijna in liefde gesmoord. Om hiermee te leren omgaan heeft ze als twintiger in therapie gezeten. Ze heeft ook iets positiefs aan haar achtergrond te danken, n.l. dat ze heel open is

naar mensen en tolerant. Iedereen heeft wel iets vreemds, dat van elkaar accepteren is belangrijk, vindt Leoni.

Les 4: *sla een nieuwe weg in*. Na haar pelgrimstocht dook ze niet meteen de geschiedenis in, dat kwam pas toen ze ontdekte hoeveel informatie het Nationaal Archief bevat. Ze heeft alle plaatsen waar haar vader geweest is, tijdens en na de oorlog, bezocht om alles te zien, te ervaren en te doorvoelen. De tocht was heftig en emotioneel. Ze zegt: 'Ik geloof dat je iets nieuws kunt creëren als je een moeilijkheid in je leven écht aangaat.' Voor haar is haar boek een nieuwe weg. Vroeger zigzagde ze tussen liefde en haat voor haar vader, tussen aantrekkingskracht en afstoting, nu loopt ze 'op een nieuwe weg; die van gelijkwaardigheid en milde beschouwing. Ik zie mijn vader nu als mens die is opgegroeid in de complexe werkelijkheid van de oorlog. En die de foute kant koos.'

Les 5: *wees geen toeschouwer*. De mensen met wie ze over haar vader sprak wilden graag de motieven van haar vader weten. Voor Leoni is de vaststelling dát hij een keus maakte belangrijker dan het waarom ervan. Ze heeft zich ook afgevraagd wat zijzelf in zijn omstandigheden gedaan zou hebben. Ze heeft veel gehad aan een gesprek met Ed van Thijn die tijdens de oorlog van het ene naar het andere onderduikadres is gebracht. Zijn leidraad is: "Heb de vreemdeling lief" Je moet geen toeschouwer blijven maar actief handelen als er iets mis gaat en kritisch zijn naar de groep waartoe je behoort. Haar boek is niet als rehabilitatie van haar vader bedoeld. Door zijn geschiedenis is ze wel mild geworden over mensen en hun keuzes. 'Je weet pas of je het goed hebt gedaan in het licht van de geschiedenis. Achteraf is dat gemakkelijker te duiden dan op het moment zelf.'

Les 6: *gooi het open*. Ze had niet ingeschat dat opening van zaken niet alleen haar leven veranderde, maar dat die ook invloed had op familieleden. Ze sprak met een paar oude tantes die haar veel over de jeugd van haar vader konden vertellen en over de moeite die ze ermee hadden gehad toen hij voor de Duitsers koos. Al die jaren hadden ze het

geheim bewaard, zelfs tegenover hun echtgenoot. Leoni ziet hoe zwijgen alles verstoort, ook de mooie dingen. 'Ik geloof dat het altijd goed is om het open te gooien. Hoe verdrietig en moeilijk ook.'

Les 7: *schrijven heelt*. Door het verhaal op te schrijven en het zo buiten haar zelf te leggen, kon de angel eruit gehaald worden. De feiten ordenen, schikken en herschikken was ook een emotioneel groeiproces. Nu kan ze over het verleden praten en zingen zonder al te zeer geëmotioneerd te worden. Bij het liedje 'Desperado' en als ze haar vaders foto toont balanceert ze op het randje, vertelt ze. Ze krijgt veel positieve reacties, ook van mensen waarvan de ouders in het verzet hebben gezeten. Ze had zich van te voren niet gerealiseerd dat het zoveel mensen zó zou raken.

GSB

ADRESWIJZIGING DOORGEVEN

Geeft u bij wijzigingen van uw post- of mailadres dit alstublieft door aan het secretariaat. De laatste tijd komen er regelmatig brieven of mailberichten retour omdat de adressering niet meer klopt.

Als we niet over de juiste gegevens beschikken, raakt het contact met u verbroken en kunnen we u niet meer van informatie voorzien.

Als u in de komende tijd een mailadres krijgt, wilt u dit dan doorgeven aan het secretariaat, zodat u niet alleen de bulletins via de mail zult ontvangen maar ook tussentijdse berichten over zaken die in de actualiteit spelen.

RICHARD OVERY: 1939 De zes dagen voor het uitbreken van de oorlog

Uitg. De Bezige bij, Amsterdam, 2009 ISBN 978 90 234 4200 4

Over de Eerste Wereldoorlog zijn de historici het over het algemeen wel eens: de oorlog had voorkomen kunnen worden. Nu inmiddels de Tweede Wereldoorlog ook al 'geschiedenis' aan het worden is, buigen historici zich over de details en richten zich ook op de maanden, weken en dagen die aan de oorlog vooraf gingen. Met in het achterhoofd de vraag: had ook déze oorlog voorkomen kunnen worden?

Richard Overy schrijft in zijn voorwoord: 'In die dramatische jaren vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was er nog veel onbeslist. Grote gebeurtenissen creëren hun eigen dynamiek en hun eigen geschiedenis. Het uitbreken van de oorlog lijkt nu een natuurlijk gevolg van de internationale crisis die voornamelijk door het Duitsland van Hitler was uitgelokt. Tussen systeem en deelnemers vindt een vreemde dialoog plaats die de kern vormt van de geschiedschrijving. Gebeurtenissen zelf kunnen zowel oorzaak als gevolg zijn, wat zeker geldt voor de gebeurtenissen die zeventig jaar geleden in Europa tot een oorlog leidden.'

Hij beschrijft in het kort wat zich tussen 1918 en 1939 in Midden-Europa afspeelde en belicht met name de positie van Polen. Het nieuwe zelfstandige Polen was Hitler een doorn in het oog, omdat het een van de gevolgen van de vrede van Versailles was en vooral de speciale status van Dantzig als vrijstad en de Poolse corridor zou hij graag ongedaan hebben willen maken.

Hitler ging er in 1939 vanuit dat de westerse landen, Engeland en Frankrijk met name, hem ook bij de afrekening met Polen geen

duimbreed in de weg zouden leggen, zoals ze hem ook zijn gang hadden laten gaan in Oostenrijk en Tsjechoslowakije. Dat was een misrekening. Engeland en Frankrijk garandeerden de grenzen van Polen en toen Hitler zijn troepen het land liet binnenvallen, konden zij niet meer om hun eigen belofte heen. Dat zou eerverlies hebben betekend. Later bleek dat hun nationale eer even goed werd aangetast, want daadwerkelijke hulp hebben ze de Polen niet gegeven. En aan het eind van de oorlog zaten de Polen met een Russisch-gezinde regering opgescheept en was hun land 200 kilometer naar het westen verlegd.

Uit de vele bronnen is overigens wel duidelijk geworden, dat zowel de Fransen als de Engelsen nog heel lang geprobeerd hebben om Hitler van zijn plannen Polen aan te vallen af te brengen. Overy beschrijft deze pogingen zeer uitgebreid. Het is ook meer dan waarschijnlijk dat Hitler een regionale, kleine, oorlog wilde voeren en zeker geen wereldoorlog wilde ontketen. Tot zijn eigen grote schrik, zoals sommige bronnen beschrijven, moest hij onder ogen zien dat hij iets op gang gebracht had waar hij niet op gerekend had.

Zo bezien zou je kunnen stellen, dat ook de Tweede Wereldoorlog niet noodzakelijkerwijs uit de omstandigheden voortvloeide. Een iets andere timing, en vooral: minder vermoeienissen, hadden de oorlog wellicht kunnen voorkomen. De regeringsleiders van de diverse landen hebben een dag of tien onder grote druk gestaan, hun mentale en fysieke krachten werden erdoor ondermijnd. De Fransen en Engelsen kampten tevens met tegenstellingen in eigen land en waren gebonden aan het democratische proces van besluitvorming. In dat opzicht hadden Hitler en Mussolini het veel gemakkelijker.

Het is een boekje met veel details, maar de grote lijn is desondanks goed te volgen. In kort bestek komen verschillende factoren aan de orde die een rol speelden en die duidelijk maken hoe complex politieke besluitvorming is, hoe onvoorzien de gevolgen daarvan kunnen zijn.

GSB

DADERSCHAP

In het blad Cogiscope van december 2012 staan enkele artikelen die verschillende kanten van 'daderschap' belichten. Uit een paar daarvan wil ik een paar punten naar voren halen die verhelderend voor mij waren en ook u, naar ik hoop, zullen interesseren.

Pim Scholte

Pim Scholte analyseert in zijn artikel collectief daderschap. Hij memoreert dat er zich in de geschiedenis regelmatig collectieve geweldsexplosies voordoen en verwijst naar de Holocaust en naar wat in Bosnië en Ruanda plaatsvond. Het grote publiek maar ook wetenschappers vragen zich af hoe het zo ver kon komen. Mensen gaan toch over het algemeen redelijk goed met elkaar om. Welke mechanismen zetten mensen aan tot zulke gezamenlijke slachtpartijen? Scholte stelt dat je je ook zou kunnen afvragen waarom we elkaar niet voortdurend de kop inslaan. We hebben toch maar met een beperkte groep mensen te maken in ons leven en waarom zou je je bekommeren om de rest? 'Weg ermee, zou je kunnen denken, dan wordt het een stuk makkelijker'. Dat we dat niet doen komt door moraliteit, het mechanisme dat sociaal leven mogelijk maakt. We beseffen dat het nodig is om elkaars integriteit en waardigheid te respecteren, omdat samenleven anders niet goed mogelijk is.

Scholte stelt dat aan de ene kant schepsels elkaar binnen dezelfde soort meestal niet aanvallen, maar dat agressie die op leden van de eigen groep gericht is toch regelmatig voorkomt. Hij onderscheidt twee soorten agressie: instrumentele agressie die gericht is op het verkrijgen van noodzakelijke of begerenswaardige zaken en reactieve agressie die bedoeld is om dreiging en geweld door anderen af te weren. De op leden van de eigen groep gerichte agressie heeft evolutionair ertoe geleid dat de sterkste groep succesvoller was bij de voortplanting en dat deze aanleg ongehinderd aan volgende generaties kon

worden doorgegeven.

Duitse onderzoekers hebben bekeken of lustgevoel een rol kan spelen bij agressie. Zij concludeerden dat elk 'jaaggedrag' ons een prettig gevoel kan geven. Hoewel we ons dat permitteren in sportieve competitie en spannende computergames waar geen echte doden en gewonden vallen, blijkt bijvoorbeeld uit gesprekken met mensen uit Ruanda dat zij lustgevoelens gekend hebben bij hun agressieve daden tegen hun mede-burgers, en dat die gevoelens hen bovendien opzweepten tot nog meer agressie. Ook als dader kun je later last krijgen van de verschijnselen die bekend staan als post traumatische stress. Degenen die lustgevoelens hadden ervaren bij het plegen van agressie hadden daar minder last van dan degenen die die lustgevoelens niet hadden gehad. Wetenschappers hebben in het menselijk brein 'netwerken' ontdekt die actief zijn bij agressie of post traumatische stress. Beide netwerken werken op elkaar in. Is het brein al op jonge leeftijd, zoals bij kindsoldaten, geprikkeld, dan kan het agressienetwerk de overhand krijgen en de normale ontwikkeling blokkeren. 'Mogelijk is het dus een biologisch gegeven dat alle mensen in staat zijn om gruweldaden te plegen tegen de ander, is de één meer vatbaar voor die neiging dan de ander, en wordt dit vooral bepaald door sociale factoren. Dat brengt ons terug naar de moraliteit, [...] Bij collectief daderschap, bij het gezamenlijk uitleven van agressie jegens een andere groep, leggen gemeenschappen de heersende moraliteit terzijde. Althans, dat doen zij niet binnen de eigen groep maar specifiek gericht op een andere groep. [...] Er wordt een andere groep aangewezen jegens welke de morele normen niet meer hoeven te gelden, meestal omdat die groep verantwoordelijk wordt gehouden voor de betreffende ongunstige sociale factoren: gebrek aan middelen, of werk, of aan invloed en macht.' In dat proces begint het met het spreken over de andere groep door middel van stereotypering, de hele groep wordt geoordeeld en individuele nuances vallen weg. De boosdoeners worden

gekaracteriseerd als vijand en leiders verwijzen telkens naar hun slechtheid om de verbondenheid binnen de eigen groep te verstevigen. Een charismatisch leider kan zijn volgelingen hiermee manipuleren zodat zij zich met hem identificeren. Samenvattend stelt Scholte dat collectief ouderschap dus mogelijk is als er om te beginnen stressvolle sociale omstandigheden zijn waarbij mensen bereid zijn een leider die verbetering belooft te volgen. De charismatische leider weet door groepsprocessen de onderlinge verbondenheid te versterken en veiligheid en zekerheid te bieden. De schuld aan de sociale stress wordt bij een andere groep gelegd en uitschakeling van die groep zal leiden tot verbetering en toekomst. "Daarmee wordt de moraliteit jegens die andere groep selectief terzijde geschoven, en krijgen stereotypering en radicalisering een kans, evenals de biologisch verankerde agressielust."

Joris Haagen

Naar aanleiding van de militaire excessen tijdens de 'politionele acties' schrijft Joris Haagen over de vraag 'Hoe voorkom je ouderschap in oorlog?' Hij schetst dat de excessen optraden in een tijd dat er het ideaal leefde dat Nederland een vredelievende natie was met hoge morele maatstaven. Dan is het onbegrijpelijk dat die moraliteit daar en toen, in Indië, terzijde werd geschoven – niet door allen overigens. De bedoeling was dat de Nederlandse troepen het door de capitulatie van Japan vrijgekomen gebied zouden 'opbouwen en beschermen'. Hoe groter dat gebied werd, hoe groter de tekorten aan mankracht. Het Indonesische verzet kreeg daardoor kansen om terreur uit te oefenen, ook jegens de eigen bevolking om hen daardoor tot hulp aan het verzet te dwingen. De Nederlanders werden in de verdediging gedrukt en gingen terreur met contraterreur beantwoorden. Een guerrillaoorlog is voor

soldaten, die gericht zijn op een 'gewone' oorlog, een stressvolle aangelegenheid. De vijand kan overal zijn, je herkent hem niet aan uniformen, je vecht voor je eigen overleven in een van alle kanten dreigende omgeving. Er is gebrek aan middelen (transport, munitie) en gevangenen meenemen betekent het risico lopen dat ze ontkomen of zich tegen jou richten. Haagen geeft een voorbeeld: een verzetsstrijder die een heel dorp tyranniseerde werd gevangen, ze leverden hem af bij de gevangenis, maar die bleek vol te zitten, en zodoende liep die man de volgende dag weer vrij rond. Toen heeft die Nederlandse soldaat hem doodgeschoten om zo het dorp van hun tiran te bevrijden. Een handeling die in eigen ogen volkomen te rechtvaardigen was. Nederlandse soldaten martelden soms ook gevangenen om informatie te kunnen krijgen. Haagen stelt dat zulke handelingen vaak worden bekeken vanuit 'het moraliteitenregister met vragen als schuld en verantwoordelijkheid.' Maar dat doet geen recht aan de situatie van toen. Wat uit de gegeven voorbeelden blijkt is dat ze telkens het eindpunt waren in een keten van omstandigheden. Een grote rol hierbij speelde het gebrek aan middelen (logistiek, mankracht, infrastructuur) om het gestelde doel: bescherming van de bevolking, te kunnen bereiken en uitputting van de manschappen te voorkomen. Want ook uitputting speelt een grote rol bij wat we excessen zijn gaan noemen. Soldaten in den vreemde met een tekort aan middelen staan voor keuzes die in feite niet goed gemaakt kunnen worden. In Nederland is er van lieverlee meer bekend geworden over de excessen. In de groep veteranen heeft dat tot onvrede geleid; de mensen die durfden te erkennen zich agressief te hebben gedragen, werden als klokkenluiders door de anderen terzijde geschoven. Haagen is van mening dat de overheid in de zestiger jaren onderzoek had moeten doen zodat er met een schone lei had kunnen worden begonnen. Dat heeft de overheid nagelaten en het is nu bijna te laat om nog te weten te komen hoe de situatie toen was. De laatste veteranen zijn op hoge leeftijd, maar hun kinderen kunnen nog hun verhaal doen en er zijn nog documenten die bestudeerd kunnen worden. 'Los van de symbolische betekenis van dit onderzoek, in die

zin dat burgers kunnen vertrouwen op kritische zelfreflectie van een overheid die zegt schendingen van mensenrechten hoog in het vaandel te hebben staan, zou het onderzoek een academisch doel dienen, in die zin dat het ontkrachten van mythes of het kritisch onderzoeken van ongemakkelijke waarheden de verantwoordelijkheid is van academici, ook op momenten dat het politiek niet opportuun is.' Het zou veteranen de kans bieden hun geweten te ontlasten. Een van hen zei eens: 'Ik zeg niets, dat moeten belangrijke mensen doen.' Zolang er geen slachtoffergroep is die de kwestie op de agenda zet, kan de overheid zich aan de taak onttrekken. In Indonesië zal er ook geen animo voor zo'n onderzoek zijn: de strijd heeft de Indonesiërs de vrijheid opgeleverd en latere perioden van gewelddadigheid heeft de herinnering aan 1945-1949 naar de achtergrond geschoven. Een woordvoerder van de slachtoffers van de massamoorden op communisten in 1966 zei dat hij de voorkeur gaf aan het hebben van goede middelen voor levensonderhoud voor de levenden van nu dan vergeving en rechtvaardiging voor de doden. 'Historisch onrecht agenderen is iets wat je je moet kunnen veroorloven, het komt pas als laatste in de behoeftepiramide van Maslow aan bod. Dat betekent echter niet dat het geen aandacht verdient.'

Tot slot zijn er een aantal lessen te leren. De kans op oorlogsmisdaden wordt verkleind als de volgende punten in acht genomen worden: geef militairen de middelen om hun missie uit te voeren, probeer risico's te vermijden, bevorder een gevoel van veiligheid, voorkom uitputting en (oorlogs)moeheid, zorg voor een goede voorbereiding en controleer de diverse takken van activiteit. Bereid de soldaten voor op het herkennen van situaties die tot excessen kunnen leiden en instrueer hen omtrent de Verdragen van Genève. De troepen in zowel Irak als in Afghanistan zijn vergeleken met de manschappen die de politionele acties moesten uitvoeren in een veel betere positie.

Hans Moors

Hans Moors heeft geschreven over de macht van 'eenzame wolven' in zijn artikel 'Over angst en gruwelijke dingen'. Hij begint te verwijzen naar Boris Sakinov die in het eerste kwart van de twintigste eeuw een van de bekendste terroristen van Europa was, gestart als een 'onbekende in de massa', maar uitgegroeid tot een macht 'voldoende om alle machthebbers op deze aarde angst aan te jagen'. Hij verwijst ook naar Anders Breivik die vorig jaar een bloedbad aanrichtte. Ondanks alles zag men Sakinov in zijn tijd niet als een doorgedraaide gek, maar als een mens die gekozen had voor 'een bepaalde manier van strijden in de morele overtuiging ten goede te handelen op een door specifieke omstandigheden te billijken of zelfs te wettigen manier'. Sakinov en zijn volgelingen brachten ook zelf hun 'ethiek' naar voren. Breivik bleef tijdens zijn proces er op hameren dat er niks mis met hem is. Hij en zijn volgelingen handelen vanuit een door hen als moreel ervaren overtuiging. Het moeilijke met mannen zoals Breivik en Sakinov is dat er in hun gedachtegoed ideeën zitten die door anderen in de samenleving worden gedeeld. Bijvoorbeeld dat de multiculturele samenleving failliet is en dat er een dreiging bestaat vanuit het islamitische radicalisme. Mensen die fanatisme aanhangen zweren bij een tegenstelling tussen wij en zij. Ze zeggen te handelen op gezag van God of wat uit de geschiedenis voortkomt, ze volvoeren een taak die de mensheid ten goede zal komen. Mensen als Sakinov en Breivik vinden dat de maatschappij ziek is. De terrorist is dan de historische rechter die het voor het volk tegen het verziekte management verdedigt, weliswaar ten koste van veel doden maar het doel heiligt de middelen. De staat is voor terroristen per definitie een onderdrukkend systeem en daarom moet er eerst chaos komen, waarin de oude structuur omver geworpen wordt, wat het ook kost. Belangrijk is dat er in de maatschappij aandacht aan wordt gegeven, want zonder publiek kunnen zij geen voorbeeld geven.

Moors vraagt zich af of geweldsontladingen zoals Sakinov en Breivik op hun geweten hebben zijn te voorkomen en zo ja, hoe je dat dan moet doen. Een eerste aandachtspunt is het gegeven dat deze 'eenzame wolven' zich al jaren onzichtbaar hebben gemaakt, een muur

van stilzwijgen om zich hebben opgetrokken, dus nauwelijks te herkennen zijn. Hoewel, zo blijkt, ze desondanks toch al vóór hun gruweldaad bij de politie bekend waren! Een tweede punt is dat niemand van de ene op de andere dag terrorist wordt, er gaat een radicaliseringsproces aan vooraf. Daar zou beter inzicht in moeten komen. Ook zouden er specialisten moeten komen die deze processen zichtbaar maken waardoor locale en landelijke overheden alerter zouden kunnen reageren. Een ander belangrijk punt is terughoudendheid in de berichtgeving. Eenzame wolven zijn gericht op aandacht, zonder 'publiek' valt hun vertoning in het water. Op dit punt zouden de media hun taak beter moeten verrichten. Processen die het gevoel van veiligheid en de saamhorigheid in straat, buurt of dorp bevorderen zouden prioriteit moeten krijgen. En tenslotte moet er het besef zijn dat het streven naar het terugdringen van risico's in feite een onmogelijke taak is. 'Per slot van rekening heeft onveiligheid meer te maken met angst dan met risico. Mensen schatten risico's op grond van beeldvorming die 'de logica van het gevoel volgt.' Daar ergens huist ook de angst. Angst is wat pijn doet, schrijft Joanna Bourke in haar boek 'Fear', en is van elk mens alleen – 'the most irreducible "real" of an individual's history'.

Antoine de Kom

Forensisch psychiater

Antoine de Kom werd geïnterviewd over zijn boek 'Het misdadige brein. Over het kwaad in onszelf'. De Kom zegt: 'Waarom iemand tot vreselijke daden komt, is eigenlijk nauwelijks te voorspellen en een algemeen profiel van een "dader" is dan ook niet te schetsen. Er zijn geen onderscheidende persoonlijkheidstrekken die leiden tot criminaliteit, noch zijn er verklarende specifieke biochemische processen

van het brein of sociaal maatschappelijke omstandigheden. [...] Crimineel gedrag is sterk individueel bepaald. Het meeste criminele gedrag is niet gestoord en een stoornis leidt zeker niet per definitie tot crimineel gedrag. Hij verduidelijkt dat er wel factoren in iemands leven een rol spelen die later tot crimineel gedrag leiden. Toch kun je niet zeggen dat alle daders getraumatiseerd zijn. Sommigen hebben vreselijke verwaarlozing als kind ondervonden, maar voor velen is het onduidelijk wat er in de jeugd is misgegaan. 'De scheidslijn tussen brave burger en misdadiger is dan ook dun. Vaak is er sprake van een glijdende schaal "want vrijwel elk delict kan door vrijwel ieder persoon met of zonder stoornis worden gepleegd"'. De Kom is van mening dat keurig oppassende burgers in een bepaalde situatie toch ineens een zware vaas naar iemands hoofd kunnen gooien. Buiten de geharde maffia komt het zelden voor dat iemand de intentie heeft een ander te doden, 'maar het kan iedereen gebeuren. 'De Kom werkt als psychiater met misdadigers. "Ik werk graag met mensen die als ingewikkeld worden ervaren omdat ik het leuk vind de eenvoud van deze mensen bloot te leggen, dat is een uitdaging". De kunst is om iets aardigs in iemand te ontdekken, wat niet inhoudt dat je vrienden wordt. Maar je kunt wel empathie of sympathie opbrengen en zonder dat kan er geen vertrouwen tussen behandelaar en cliënt ontstaan. Van zijn werk moet hij rapportage uitbrengen, soms is de verklaring van iemands gedrag eenvoudig door wat in iemands jeugd gebeurd is, vaak niet. Een valkuil is dat er met een vooringenomen blik naar de cliënt gekeken wordt, dat is niet acceptabel. De uiteindelijke diagnose moet zoveel mogelijk onderbouwd worden, maar blijft toch een visie, een 'expert opinion', het kan niet exacter.

Welke behandeling gegeven gaat worden verschilt per cliënt, Belangrijk is te proberen hem inzicht te geven en te helpen signalen die de stap naar geweld inluiden te leren herkennen, een training die zowel de cliënt als de leefwereld buiten de inrichting ten goede zal komen. Vaak werken hulpverlenende instanties langs elkaar heen, daar zou veel grotere zorgvuldigheid en efficiëntie moeten worden nagestreefd. Detentie vindt De Kom toch nog steeds de beste weg. Slachtoffers hebben

behoefte aan wreking, de samenleving wil dat er recht gedaan wordt en dat burgers worden beschermd tegen geweld. Vrijheidsberoving is, afgezet tegen lijfstraffen of doodstraf, natuurlijk nogal mild. Van detentie gaat echter geen preventieve werking uit. Dat zou je wel willen, maar wat een misdadiger drijft, blijft nu eenmaal onvoorspelbaar. De Kom treft mensen aan waar in de kranten over wordt geschreven en waarin ze als monsters worden voorgesteld en dan blijken ze in de praktijk heel anders, heel menselijk te zijn. In zijn boek heeft hij dát vooral ook willen aantonen. “Met die onvoorspelbaarheid kan men vaak slecht omgaan, zeker in de huidige tijd. Er heerst tegenwoordig een claimcultuur, er is weinig tijd voor reflectie en dat maakt dat er een sterke roep is om zoveel mogelijk controle van nare gebeurtenissen. Maar totale veiligheid en het volledig uitbannen van daderschap en misdaad is een illusie.”

GSB

Dorothee Schmitz-Köster

DOROTHEE SCHMITZ-KÖSTER/TRISTAN VANKANN: LEBENSLANG LEBENSBORN. Die Wunschkind der SS und was aus ihnen wurde.

Uitg. Piper, München/Zürich, 2012, ISBN 978-3-492-05533-8

Dorothee Schmitz-Köster houdt zich al vele jaren bezig met de problematiek van de mensen die in een tehuis van de organisatie Lebensborn geboren zijn, of daar enige tijd in hun kindertijd gewoond hebben. Lebensborn stichtte her en der in Duitsland (9) en na de Anschluss in Oostenrijk (2) tehuizen waar vrouwen en meisjes, getrouwd of ongetrouwd, hun baby ter wereld konden brengen en waarin zij een tijdje voor en na de bevalling konden verblijven. Niet iedere vrouw of elk meisje werd toegelaten. Lebensborn was geïnitieerd door Heinrich Himmler en de rassenpolitiek van de Nazi's was leidraad bij alles wat in de tehuizen plaats vond. De vrouwen/meisjes moesten aan de criteria van het 'Arische ras' voldoen, maar ook de vaders die het kind verwekt had. Overigens blijkt uit foto's uit die tijd dat er toch nogal wat vrouwen werden toegelaten die donkerharig en donkerogig waren. In zulke gevallen gaf hun enthousiasme voor de partij-ideologie de doorslag. Na het begin van de oorlog werden er ook in Noorwegen (11), en in België, Frankrijk en Luxemburg (per land 1) Lebensbornhuizen geopend. Geheel correcte cijfers bestaan niet, maar naar schatting zijn er 18 000 personen als kind bij het Lebensbornproject betrokken geweest. Toch zijn er maar weinig mensen die zich actief met dit verleden hebben beziggehouden. De organisaties van Lebensbornkinderen in Duitsland en Noorwegen hebben twee tot driehonderd leden. Het valt aan te nemen dat veel mensen helemaal niet weten dat zij in een Lebensborntehuis geboren zijn. Want de zwijgzaamheid hierover bij de moeders was enorm groot.

Er is een wijdverbreid misverstand over Lebensborn, dat het de mensen die wel op de hoogte zijn van hun vroege kinderjaren bemoeilijkt om er open met iedereen over te spreken. De Lebensborntehuizen werden gezien als 'fokfabrieken' voor het Arische ras. Men nam aan dat daar vrouwen zwanger gemaakt werden door SS'ers met het oog op het

voortbrengen van goed, gezond en sterk nageslacht dat later de leiding van het Derde Rijk kon overnemen als de leiders van de dertiger en veertiger jaren oud geworden waren. Het doel was inderdaad het creëren van een elite, maar er kwamen vrijwel alleen vrouwen die al zwanger waren. In een enkel geval waarin een vrouwelijk personeelslid zwanger werd van een mannelijk lid van het personeel, werd dit als een probleem gezien omdat dit de mythe bevestigde. Meestal werd een van de twee of werden beiden dan overgeplaatst naar een ander tehuis.

De opzet: sterke, gezonde kinderen van sterke, gezonde ouders mislukte nogal eens. Er stierven vrouwen bij de bevalling of in het kraambed, er werden lichamelijk of geestelijk gehandicapte kinderen geboren. Deze werden meestal overgeplaatst naar andere inrichtingen, het is bekend dat er tehuizen waren waar ze gedood werden.

De opvoeding in de tehuizen was streng. De baby's werden op gezette tijden gevoed, verschoond, gewassen en moesten op vastgestelde uren slapen. Niet de behoeften van de kinderen stonden centraal, maar de regelmaat die de opvoeders wensten. Van een baby die zijn hongergevoel trachtte te bezweren door op zijn vingers of handje te sabbelen werden de handjes vastgebonden: toekomstige elite doet zoiets niet. De conservatieve, harteloze raadgevingen van 'pedagoge' Johanne Haarer werden stipt opgevolgd om de kinderen te harden. Tweelingen werden gescheiden, anders werden ze misschien te week. Hartelijke contacten tussen de verzorgsters en de kinderen kwamen nauwelijks voor. Discipline moest vroeg geleerd worden.

Dorothee heeft in de loop der jaren een 130 Lebensbornkinderen leren kennen. In dit boek zijn 19 interviews opgenomen, die het speciale verhaal vertellen van deze mensen. Hét verhaal van hét Lebensbornkind bestaat niet. De individuele omstandigheden waren zeer verschillend en ook de manier waarop met het verleden omgegaan werd varieert heel sterk per casus.

Wat dit boek heel bijzonder maakt zijn de prachtige portretfoto's die Tristan Vankann

gemaakt heeft. De mensen die in het boek aan het woord komen krijgen een gezicht. Het verleden is present in woord én beeld. Dat er 19 mensen bereid waren om afgebeeld te worden, bewijst dat de grote angst dat 'het' bekend zou worden bij familieleden, vrienden en anderen, aan het verdwijnen is. Het getuigt niettemin van moed om toestemming te geven je foto in een boek af te laten drukken.

Dorothee noemt een aantal problemen die veel Lebensbornkinderen hebben belast: niet te weten waar je vandaan komt, wie je vader is; het zwijgen van de moeder en anderen in je omgeving niet kunnen doorbreken en daardoor diepe onzekerheid voelen; het gevoel te hebben niet echt gewild te zijn, omdat je in een kindertehuis geplaatst werd of bij pleegouders, of met je moeder telkens weer naar een ander adres verhuisde; de angst dat je onbekende vader een echte Nazi was en oorlogsmisdaden begaan heeft.

Deze problemen lijken veel op die van de kinderen van Duitse militairen, in Nederland of andere Westeuropese landen.

Voor Lebensbornkinderen komt daar nog bij dat ook hun moeders meestal lid van de partij waren of moesten worden; dat zij, ook al was het hun eigen keuze niet, toch betrokken waren bij een instituut dat door de SS was ontworpen waarover zij zich schuldig voelen, hoe onterecht dat dan ook is; en dat de mythe dat Lebensborntehuizen 'fokfabrieken' waren hun afkomst des te meer omstreden maakte, ook al was het een mythe en geen werkelijkheid. Alle geïnterviewden waren uiteindelijk redelijk goed in het leven terecht gekomen, na het (gedeeltelijk) overwinnen van problemen en het leren leven met de belemmeringen. In hun organisaties, in Duitsland en in Noorwegen hebben zij veel steun aan elkaar en kunnen zij elkaar helpen te leren omgaan met een beladen verleden.

GSB

NIVELLERING IN DE GESCHIEDENIS ? Historikerstreit in Nederland

In de Groene Amsterdammer van 12 december 2012 schreven Evelien Gans en Remco Ensels (G & E) een uiterst felle beschouwing over het boek 'Wij weten niets van hun lot' van Bart van der Boom, (VdB) waarvan de eerste druk uitkwam in april 2012, de vijfde in december. Mijn eerste gedachte is: waarom nú pas, nu er driekwart jaar voorbij is gegaan?

Het is ondoenlijk om een samenvatting te geven van het lange artikel van G & E (5 A4-tjes en nog 3 A4-tjes met noten), ik probeer de hoofdlijn eruit te halen en enkele frappante uitspraken. Tussen haken mijn commentaar. Daarna komt VdB aan het woord die op het artikel inging met een tekst getiteld 'Ook die joodse verraders zijn interessant'.

G & E plaatsen Van der Booms boek in een huidige trend in de geschiedschrijving, die van nivellering. De verschillen in positie, gevoelens en motieven tussen daders, omstanders en slachtoffers worden genivelleerd. VdB richtte zich in zijn studie vooral op de 'omstanders' omdat het de laatste jaren een trend aan het worden was hen aansprakelijk te stellen voor hun passiviteit ten opzichte van het lot van de Joden. G & E noemen dat een mythe, die volgens VdB door een groot aantal bij name genoemde historici en onderzoekers ingang heeft gevonden. G & E zeggen: 'Op niemand gaat VdB werkelijk in. Zij dienen, getooid met losse citaten, als beeldvormers die hij vervolgens als eenzame beeldenstormer te lijf gaat.' Wel wordt met name Ies Vuystje door VdB aangevallen, Vuystje die in zijn boek 'Tegen beter weten in' (2006) gesteld had dat autoriteiten (van regering in Londen tot Joodse Raad toe) hun

kennis van de jodenvernietiging moedwillig verzwegen [gelet op de missie van Jan Karski, zie vorig Bulletin, klopt dit beeld: in november 1942 was men in Londen op de hoogte], en ook dat veel Nederlandse burgers, joden en niet-joden, dagboekschrijvers en verzetsmensen 'het' wisten, dan wel konden weten, maar verdrongen. [dit is mijns inziens een mening die niet onderbouwd is, VdB heeft juist geprobeerd die onderbouwing of het ontbreken ervan te onderzoeken].

Bart v.d. Boom

G & E zien bij VdB drie uitgangspunten: a. de meeste Nederlandse burgers hadden geen harde bewijzen dat er een genocide plaatsvond – dat punt is niets nieuws menen zij; b. als Joden en niet-Joden die wel hadden gehad zouden ze anders hebben gehandeld – zij vinden dit een onverdedigbare vorm van geschiedschrijving; c. hij brengt de Jodenvervolgung terug tot de daadwerkelijke uitroeiing in de gaskamers – alsof er al niet tal van discriminerende maatregelen aan voor af waren gegaan.

VdB heeft 164 dagboeken voor zijn onderzoek gebruikt, o.a. dat van Etty Hillesum. Hij ziet hoe zij in haar dagboek spreekt over 'vernietiging', maar dit waarschijnlijk ziet als gevolg van harde arbeid, gelet op haar bezorgdheid welke boeken ze mee zal nemen. G & E noemen nog een fragment dat VdB niet heeft gebruikt, n.l. dat men in Westerbork elkaar 'verhaaltjes' vertelden over 'inmetselen en uitroeien met gifgas'.

Ze geven toe dat die regels van Etty multi-interpretabel zijn: ironisch bedoeld of de wens het hoofd koel te houden. Ook in andere door Joden geschreven dagboeken staan tegenstrijdigheden. [Als er meer interpretaties mogelijk zijn, waarom iemand verwijten een

andere interpretatie te geven?]) Van de 164 door VdB gebruikte dagboeken zijn er disproportioneel veel door Joden geschreven, n.l. 59. Algemene conclusies uit de rest die een veel groter deel van de bevolking vertegenwoordigt, zijn dan volgens G & E eigenlijk niet te trekken: want de meeste 'gewone Nederlanders' hielden geen dagboek bij. [Dagboekschrijvers hebben meestal een behoorlijk opleidingsniveau. Als uit hun geschriften niet blijkt dat ze van de ware aard van de vervolging op de hoogte waren, dan zullen al die andere, minder ontwikkelde Nederlanders nog minder hebben geweten. En nog een punt: waar woonden die dagboekschrijvers? In de steden of ook op dorpen? M.i. wordt bij dit soort discussies altijd vergeten dat mensen op het platteland tot aan de jaren zestig aanmerkelijk minder goed op de hoogte waren van politiek en ontwikkelingen dan stadsmensen].

G & E verwijten dat VdB na 1940 Joden en niet-Joden onder de noemer 'gewone Nederlanders' vat. Voor Joden waren de maatregelen anders dan voor de niet-Joden, dus schreven ze er meer over, de anderen konden er aan voorbijgaan. Dit noemen ze een voorbeeld van nivelleren. [VdB maakt wél onderscheid.]

Ze verwijten hem zich niets aan te trekken van de in wetenschappelijke kring bekende kanttekeningen bij het gebruik van dagboeken voor onderzoek, die zich kenmerken door meerduidigheid. VdB wordt verweten geen rekening te houden met de impact van psychologische factoren als verdringing: men durft zelfs in dagboeken niet alles te beschrijven omdat het soms te schokkend is. Opnieuw daarna een verwijt een bepaalde uitspraak, geciteerd in een biografie, over de dichteres M. Vasalis niet genoemd te hebben dat over de aard van de uitroeiing duidelijk is. [Zullen er niet altijd nog andere bronnen zijn dan een onderzoeker voor zijn onderwerp gebruikt?].

G & E verwijten VdB dat hij steeds naar de overeenkomsten tussen de Joden en niet-Joden heeft gekeken in plaats van naar de verschillen, dat hij gefocust was op Joden die niet onderdoken en negeert dat 28.000 dat wel deden [van de 105.000!]. 'Waren zij

helderziend of achtten zij ook zonder kennis van de gaskamers de situatie dreigend genoeg om in te grijpen?' Ook veel niet-Joden boden hulp zonder die gedetailleerde kennis.

VdB beroept zich op Loe de Jong die al stelde 'dat men zich niet had gerealiseerd dat de joden in de gaskamers zouden verdwijnen. Daarbij voegde zich een gebrek aan solidariteit, zelfs negatieve instelling ten opzichte van Joden'. Hij schreef dat "angst" een belangrijke, vermoedelijk de belangrijkste bijdrage" aan de passiviteit onder de niet-Joodse bevolking had geleverd, maar dat bovendien diegenen die tot illegale hulp bereid waren, terugdeinsden voor het herbergen van joodse onderduikers'. De Jong wijddde alinea's aan het antisemitisme, dat volgens hem tijdens de oorlog toenam. Dat doet VdB dan niet volgens G & E en 'dat past in een Nederlandse traditie waarin nauwelijks historisch onderzoek is gedaan naar het antisemitisme van eigen bodem'.

VdB constateert dat mensen soms niet veel ophadden met de Joden, maar een nog grotere hekel aan de Duitsers hadden. Door het zo te poneren nivelleert VdB het verschijnsel, stellen G & E.

Nu geven ze even later toe, dat er nog wel andere factoren waren waardoor in vergelijking met andere Westeuropese landen in Nederland het hoogste percentage Joden slachtoffer geworden is in de Holocaust: een virulent antisemitisch SS-bestuur, legalisme, gehoorzaamheid aan bestuur en andere autoriteiten, zowel bij Joden als niet-Joden. [Ze vergeten wat professor Blom met zijn studenten als extra punten al in 1986 naar voren bracht, n.l. de geografische ligging, het ontbreken van bossen of bergen als natuurlijke schuilplaats, de gewoonte om bij de burgerlijke stand iemands geloof op de kaart te vermelden; deze punten kennen ze wellicht niet, maar hadden ze moeten kennen; waarom negeren ze die?].

Hans Blom

Dat VdB's 'nivellerende aanpak van slachtoffers en omstanders aanslaat' blijkt volgens G & E uit de overwegend positieve reacties op VdB's boek. Die nivellering is begonnen bij het boek 'Grijs verleden', stellen ze, en vervolgens gaan ze Van der Heijden weer eens een keer te lijf. In zijn boek 'Dat nooit meer' schrijft VdH dat de Jodenvervolgung de laatste jaren teveel nadruk krijgt, G & E stellen er tegenover dat de Jodenvervolgung decennialang een ondergeschoven kindje is geweest bij geschiedschrijving, herdenking en publieke moraal. Resultaat van nivellering zien G & E dan in de herdenkingen van dit jaar, waarin alle verschillen tussen daders en slachtoffers dreigden ondergeschikt te worden gemaakt.

Van der Boom stelt dat Gans haar pijlen al vaker op Van der Heijden heeft afgeschoten, hem 'secundair antisemitisme' verweten heeft, wat een soort overtreffende trap van nivellering zou zijn. Een vreemd verwijt, want ook als dat waar zou zijn, 'het [is] wetenschappelijk irrelevant. Gans verwerpt conclusies als onwenselijk, zonder zich af te vragen of ze waar zijn'. VdB vindt dat bij herdenkingen duidelijke scheidslijnen nodig zijn, om 'morele en politieke lessen' te kunnen trekken. Maar het gaat fout als historici zoals Gans die eenduidigheid ook in de geschiedschrijving verlangen. De taak van historici, stelt VdB, 'is niet om het verleden te herdenken, maar om het te begrijpen.[...] Voor de geschiedschrijving zijn ook die joodse verraders, goedwillende medeplichtigen en idealistische SS'ers interessant, omdat ze uitdagen tot beter en genuanceerder begrip, tot empathie met mensen die onze sympathie niet hebben. Een verbod op "nivellering" is in essentie een moreel-politiek taboe dat een beter begrip van het verleden alleen maar in de weg kan staan'.

VdB maakt duidelijk dat ook antisemitische dagboekschrijvers fel gekant waren tegen de anti-Joodse maatregelen van de Duitse bezetter. En waarom? 'Omdat zij allen het zelfbeeld van Nederland als tolerante natie koesteren en afwijzing van de jodenvervolgung zien als een vanzelfsprekende patriottische plicht'. Dat G & E deze conclusie 'neutraliseren' noemen, verbaast VdB omdat ze niet zeggen dat zijn conclusie fout of irrelevante is. 'Maar wat is dan haar punt? Haar punt is, ben ik bang, dat het belang van antisemitisme niet gerelativeerd mag worden – ongeacht de feiten. Dat is voor 4 mei een prima idee, maar niet voor de rest van het jaar. Dan is juist een vrije discussie gewenst.'

VdB noemt het een eye-opener toen hij bij zijn onderzoek ontdekte dat veel Joden liever niet onderdoken omdat ze bang waren gesnapt te worden en dan zeker naar een kamp zouden worden gebracht, terwijl gedeporteerd te worden hen het mindere kwaad toe leek omdat er een betere kans op overleven was. Als Joden die moesten kiezen tussen twee kwaden gehoorzaamheid het mindere kwaad achtten, dan gold dat toch zeker voor niet-Joden die alleen bij verzet zelf gevaar liepen. Deze gedachtegang vinden G & E nu juist niet verhelderend, maar 'verwerpelijk': "Dit is een geval van nivellering". Erger nog: 'Hij gebruikt op die manier de joden als legitimatie', waarmee Gans wel zal bedoelen dat ik passiviteit goedpraat. Wederom wijdt ze geen woord aan de onderbouwing, de logica of de vruchtbaarheid van mijn these, laat staan dat ze toekomt aan zoiets als een tegenargument.'

Vervolgens gaat VdB in op Gans' verwijten richting Chris van der Heijden. In haar stuk van januari 2010 viel ze hem aan over het verhaal van Ruben Bollegraaf, arts in Oss, die als de deportaties beginnen zich inzet om die voor zijn mede-Joden zo goed mogelijk te laten verlopen. Verzet of onderduiken komt geen moment bij hem op. Gans vond het 'een schandelijk verhaal'. VdH zou doen aan 'blaming the victim', dat VdH suggereerde dat Bollegraaf te laf of te naïef was om onder te duiken (wat VdH helemaal niet beweerde) en dat dit past in het "patroon van nivellering en uitholling van het joodse slachtofferschap".

VdB zegt: 'Gans maakt van een volkomen feitelijk, relevant en waarschijnlijk representatief verhaal dus een bewijs van een moreel verwerpelijke agenda. Dan is het einde wel zoek. [...] Haar aanval bestaat uit verdachtmaking van de auteur en zijn motieven.' Gans haalde toen Chris' vader erbij die 'fout' was in de oorlog. VdB stelt dat Chris in zijn visie op de oorlog ongetwijfeld door die omstandigheid beïnvloed is (hoewel hij dat ontkent). [niet juist: hij ontkent dat zijn boeken bedoeld zijn om zijn vader en andere partijleden te verontschuldigen]. 'Maar wat dan nog?' schrijft VdB. Zijn eigen visie is beïnvloed doordat zijn vader heel aardig en optimistisch was en zo zal Gans' visie wel beïnvloed zijn doordat ze een Joodse vader heeft. Invloed wil niet zeggen, dat theses en visies dan niet houdbaar zijn. Voor een wetenschappelijk debat zijn die achtergronden en intentie niet relevant.'

Gans suggereert in haar artikel dat VdB de waarheid geweld aan doet: door verkeerde bronnen te kiezen, die verkeerd te lezen, het belang van antisemitisme te negeren, geen oog te hebben voor verdringing, etc. Als Gans al die punten had uitgewerkt en met tegenargumenten gekomen was, zou dat een nuttige discussie geweest zijn, maar ze is te druk met de beschuldiging van 'nivellering.' "In plaats van te bewijzen dat ik onwaarheden verkoop, galoppeert ze direct door naar de vraag waarom ik onwaarheden verkoop.' Ze levert geen vakkritiek, ze bestrijdt niet VdB's argumenten, maar zijn vermeende agenda. Ze zegt dat hij toewerkt naar een morele conclusie – dat de 'gewone Nederlanders niets te verwijten valt', en ze vat in zulke bewoordingen dat de lezer wel moet denken dat die VdB 'niet zuiver op de graat is'. 'Gans' betoog is doortrokken van deze vooronderstellingen van kwade trouw. Dat verklaart misschien waarom ze zo slecht leest. Als ik zeg dat de Holocaust zo onvoorstelbaar was dat in geen enkel dagboek de 'op zichzelf simpele gedachte' voorkomt dat de joden bij aankomst werden gedood, maakt Gans daarvan dat ik de Holocaust "reduceren" tot "een simpele gedachte" en blijkbaar niet snap hoe onvoorstelbaar die was.[...] Zo zijn er meer voorbeelden van tendentieuze citeren en regelrecht verkeerd begrijpen.[...] Terwijl mijn

boek op zijn minst prikkelende suggesties doet over wat er gebeurd zou kunnen zijn, kan Gans het alleen maar zien als een aanval op de door haar gewenste herinnering. Dat die gewenste herinnering wel eens op gespannen voet zou kunnen staan met het weerbarstige verleden, lijkt haar te ontgaan – of niet te kunnen schelen. Ondertussen vergiftigen haar banvloeken de discussie en brengen ze ons geen stap dicht bij een beter begrip van de grootste misdaad uit de Nederlandse geschiedenis'.

Evelien Gans

Hierna een samenvatting van een reactie van Guus Meershoek, lector politiegeschiedenis aan de politieacademie en bestuurskunde aan Universiteit van Twente

Hij kenschetst Van der Booms boek als polemisch, omdat hij aan het eind van zijn boek stelt: 'Wie denkt dat de tijdgenoot wist dat de joden werden vergast, moet van de omstanders en medeplichtigen monsters maken en van de slachtoffers slaapwandelaars. Dat is de afgelopen decennia dan ook gebeurd.' VdB wil aantonen waarom deze visie onjuist is, maar slaagt daar volgens Meershoek niet overtuigend in.

Hij betreurt dat VdB in zijn reactie op het stuk van Gans en Ensel de 'kwaadaardige' teneur van hun stuk probeert te ontmaskeren en niet op hun argumenten ingaat. [Dat was precies VdB's kritiek op hun stuk, dat ook niet op zijn argumenten inging].

Zijn eigen stuk is overigens een goed voorbeeld van een vaktechnische discussie, waarbij hatelijkheden achterwege blijven. Hij kritiseert het ontbreken van een duidelijke omschrijving van wat VdB de gewone Nederlander noemt. NSB'ers en politiemannen horen daar niet bij, maar de werkgever die een jood ontslaat, of een vrouw die geen boodschappen meer doet bij een joodse winkel wel? En de goedwillende ambtenaren die toch een bijdrage aan de vervolging hebben geleverd?

Hij stelt dat Vdb van drie stellingen uitgaat, die hij het betoog laat structureren, waardoor feiten die niet in het kader passen buiten de aandacht vallen.

Hij verwijt VdB dat deze concludeert dat mensen niets wisten ook als ze eerst spraken over massamoord maar daar later aan gingen twijfelen. Twijfel zou zeker weten uitsluiten. Hij uit kritiek op het feit dat VdB kennelijk geen regionale studies over de jodenvervolgning heeft gebruikt. Ook wordt niet duidelijk dat er een ontwikkeling zat in de manier waarop Nederlanders over de bezetter dachten in de loop van de jaren.

Koos Vorrink sprak al voor de Duitse inval over massamoord op joden in Polen en deed dat twee jaar later nog eens. Uit het dagboek van Mirjam Bolle blijkt dat dat in joodse kringen serieus genomen werd, zegt Meershoek. [Toch doken velen niet onder, waaronder de historicus Presser; die deed dat pas heel laat en op aandringen van vrienden]. Overigens bevat het boek veel interessant materiaal, maar het keurslijf van de stellingen blijft knellen, zegt Meershoek die nog wat aanvullende argumenten biedt: 1. Hitler c.s. had het nooit verbloedemd dat hij de joden uit de weg wilde ruimen.[Dat was voor joden evenmin een argument om meteen tot actie over te gaan toen de Duitsers de baas werden in Nederland]. 2. Tijdens de bezetting reageerden de Duitsers heftiger op verzet tegen de anti-joodse maatregelen dan tegen andere voorschriften. 3. Het antisemitisme was wijder verbreid dan men wil weten, VdB heeft standaardwerken over dit onderwerp niet gebruikt.

De onzekerheid van de niet-joden was een andere dan van de joden. De eerste groep kon zich afwenden, de laatste niet. Hun lot was afhankelijk van de houding van de Duitse overheid, Nederlandse instanties en inderdaad, ook de gewone Nederlanders.

Professor Blom heeft indertijd opgeroepen, om het grote percentage omgekomen Nederlandse joden te verklaren, de geschiedenis vanuit diverse hoeken te bekijken, die van de daders, de slachtoffers en de omstanders. Dan kun je sociaal-maatschappelijke wetenschappelijke inzichten gebruiken om tot een begrip en een verklaring te komen. Er zitten grenzen aan dit model, want wie is omstander en wie dader? Schokkend en daardoor ook

beschamend was het te moeten constateren hoe in het zogenaamde tolerante Nederland veel meer joden omkwamen dan in het antisemitische Frankrijk. VdB wil de morele conclusie die men eruit trok en alle Nederlanders tot schuldige omstanders maakte, niet overnemen, maar, stelt Meershoek, dan komt hij in feite uit bij wat vóór Blom gangbaar was: een kleine groep die wist tegenover een grote groep die niets wist.

Nog enkele opmerkingen.

Decennia lang stonden tegenover elkaar: 5% 'fouten' en 95% 'goeden'. Toen die visie niet meer houdbaar bleek, werd die 95% ineens gerekend tot de omstanders die niets deden en dus medeschuldig waren aan de jodenvervolgning. De waarheid ligt uiteraard genuanceerder en VdB's boek is een poging om de scheefgroei weer wat recht te trekken.

Blijft de constatering dat er mensen waren die wisten of sterk vermoedden dat de Duitsers massamoord als doel hadden. Als je in de Randstad woonde en een zekere opleiding had genoten had je meer kans om dit soort dingen te weten dan als je als keuterboertje of kleine middenstander in Drente of in Limburg woonde. Presser heeft beschreven hoe slim de Duitsers de zaak aanpakten: eerst de joden isoleren, dan stigmatiseren, dan op bepaalde plaatsen concentreren, dan transporteren en dan vermoorden. Bij de eerste en tweede stap werd door velen nog geen alarm geslagen, door anderen wel. Dat verschil blijft. Er was zeker antisemitisme voor de oorlog, maar Nederland was ook een verzuilde maatschappij. Als een gereformeerd meisje met een katholieke of socialistische jongen wilde trouwen, werd door ouders soms toestemming geweigerd. Men bemoeide zich niet met de andere zuil en zag in hen tegenstanders. Onverschilligheid of haatdragendheid bestond niet alleen ten opzichte van joden maar ook tegenover degenen die tot een andere zuil behoorden. Geschiedwetenschap blijft een zaak van interpretaties en dezelfde bronnen kunnen tot verschillende interpretaties leiden.

Gert Meershoek

CAMUS: La Peste

Na jaren heb ik weer eens het boek 'De pest' van Albert Camus gelezen. Van de vele thema's in dit boek wil ik er hier één uitlichten.

Dokter Rieux vindt op een dag een dode rat op de overloop in het appartementencomplex waar hij woont. Hij zegt er wat van tegen de conciërge. Elders in de stad Oran waar het verhaal zich afspeelt, worden ook dode ratten gevonden. Eerst een enkele, dan een paar, dan heel veel, dan massa's. De burgers en autoriteiten vinden de overlast door de dode ratten veroorzaakt maar vervelend, maar voelen zich nog niet gealarmeerd. Hun dagelijks leven met kleine zorgen en vreugden gaat gewoon door. Ook als de eerste mensen ziek worden. Zolang de ziekte niet in hun wijk, in hun familie of in hun straat toeslaat, slaan ze er geen acht op.

Elke arts in de stad heeft wel een of twee patiënten, maar pas als ze er met elkaar over gaan praten blijkt dat er heel veel mensen ziek zijn als je alle enkele gevallen optelt. De symptomen van de ziekte lijken in de richting van de pest te wijzen, maar de pest was toch in het westen uitgeroeid? De doktoren gaan overleggen met de autoriteiten: misschien wordt het tijd om maatregelen te treffen. Dat is een probleem, want dan moet volkomen zeker zijn dat het hier de pest betreft en niet een andere ziekte. Men is huiverig om bindende voorschriften te geven, want wát als die later eigenlijk overbodig blijken te zijn? Dan worden burgers boos over de beperkingen die hen zijn opgelegd, en dat risico willen de autoriteiten liever niet lopen.

Uiteindelijk moeten ze toch strenge maatregelen afkondigen, de stad wordt van de buitenwereld afgesloten. Niemand mag er meer in en niemand mag er meer uit. De ziekte heeft dan al heel veel slachtoffers gemaakt. Maar de maatregelen hebben na verloop van tijd effect en tenslotte kan de stad weer opengesteld worden, de pest is uitgewoed.

Dat is in het kort het verhaal. Wat mij boeit is

de moeite die de autoriteiten hebben om een besluit te nemen. Hoe ze 100% zekerheid willen hebben voor ze tot maatregelen willen overgaan.

Maar ook bij de doktoren gingen de alarmbellen pas laat af, n.l. toen ze het totaal aantal zieken in de hele stad kenden. Wat de besluitvorming ook belemmert is de overtuiging dat de pest uitgestorven is, althans in het westen. Dus kán die ziekte de pest niet zijn.

Het wordt duidelijk dat de situatie op verschillende manieren kan worden ingeschat, mede afhankelijk van iemands maatschappelijke positie. Maar als autoriteiten en doktoren al een tijdlang besluiteloos zijn, wat mag je dan van de burger verwachten. Hoe ernstig de situatie is wordt de inwoners van Oran pas geleidelijk aan duidelijk en dan is activiteit ontplooiën eigenlijk al te laat. Als lezer weet je dat de pest in Oran gearriveerd is en je vraagt je verbijsterd af waarom de inwoners van Oran de situatie in het begin en nog lang daarna alleen maar als 'vervelend' ervaren hebben, als een inbreuk op hun gewone, gezellige leventje, en niet zien dat ze in doodsgevaar zijn. Wij als lezers beoordelen de situatie toegerust met kennis van later en dan is het makkelijk om mensen hun laksheid te 'verwijten'.

Camus' boek is vaak geïnterpreteerd als een metafoor voor de Tweede Wereldoorlog las ik op het internet, hoewel hij het gegeven van de pest ontleend heeft aan een pestepidemie die ook werkelijk Algerije in de negentiende eeuw geteisterd heeft. De Franse autoriteiten en burgers maken zich in het begin geen zorgen over de bezetting, die negeren ze zolang ze er zelf geen last van hebben. Wellicht is dat de 'normale' reactie op calamiteiten, of die nu door de natuur of de mens veroorzaakt worden. La Peste verschaft een reden te meer om met begrip en mildheid te kijken naar de reacties van gewone burgers in het verleden omdat ze meestal van de juiste en goede informatie verstoken bleven waarover de autoriteiten vaak wel beschikten.

GSB

INHOUD ACHTER 4 en 5 MEI

Vertegenwoordigers van diverse religieuze gemeenschappen hebben met elkaar besproken wat de inhoud van de herdenkingen op 4 en 5 mei zou moeten zijn. Hieronder de verklaring die na afloop is opgesteld.

De moord op joden, zigeuners en homoseksuelen in de Tweede Wereldoorlog moet ieder jaar centraal staan bij de nationale herdenkingen van 4 en 5 mei. Een delegatie van het Caïro-overleg voerde daarover op 29 januari een gesprek met een vertegenwoordiging van het organiserend comité. Het comité was vertegenwoordigd door bestuurder Jacques Wallage en secretaris Nine Nooter. Vanuit het Caïro-overleg namen deel aan het gesprek: Kursat Bal (CMO), Marius van Leeuwen (Raad van Kerken), Klaas van der Kamp (Raad van Kerken), Harry Polak (Progressief Joods), Hanneke Gelderblom (Progressief Joods) en Raphaël Evers (NIK).

Het Caïro-overleg had eerder een brief gestuurd over de thematiek, nadat duidelijk werd hoe in de periodieke beleidsevaluatie een tendens lijkt te groeien om de invulling van 4 en 5 mei te verbreden. Het accent verschuift dan van de slachtoffers in de Shoa naar een algemenere invulling van oorlogsslachtoffers die in de Tweede Wereldoorlog en daarna bij missies zijn gevallen.

Het Caïro-overleg vreest dat de verbreding leidt tot veralgemenisering en vervlakking. De vertegenwoordigers van de drie religies legden uit, dat er achter de Tweede Wereldoorlog een andere oorlog schuilgaat; dat groepen van mensen apart werden gesteld en vergast omdat ze Jood waren, of Sinti en Roma of homoseksueel. Daarin onderscheidt zich de Tweede Wereldoorlog van vele andere

oorlogen. Het ging niet alleen om macht, om geld, om invloed; het ging om erkenning van menswaardigheid.

Op het moment dat de menswaardigheid wordt geschonden, kunnen we niet de andere kant opkijken, betoogde één van de delegatieleden. Als we racisme en uitsluiting normaal gaan vinden of niet langer in kritische zin benoemen dreigen we historische fouten te herhalen. En daarvan zijn voorbeelden, onder meer in Bosnië, waar vele moslims zijn vermoord, omdat ze moslim zijn.

Willen we als christenen overtuigend aandringen op mensenrechten in bijvoorbeeld enkele landen waar een moslimmeerderheid is, dan kan dat alleen als we in onze eigen regio onrecht, discriminatie, uitsluiting en racisme in kritische zin blijven benoemen, aldus één van de christelijke vertegenwoordigers.

'Vergeten is ballingschap, gedenken is verlossing', zo werd een joodse uitspraak geciteerd. En ook de opmerking ooit gemaakt aan christelijke zijde door Otto J. de Jong: 'Wie het verleden met een mantel van liefde bedekt, hangt een ijzeren gordijn voor de toekomst'.

De afvaardiging van het comité beloofde de strekking van het gesprek mee te zullen nemen en intern te bespreken. Voor de delegatie blijft het daarbij spannend of het punt van racisme, uitsluiting en de industriële moord op miljoenen mensen omwille van hun identiteit bepalend is in de herdenking of alleen in het voorbijgaan een plaats kan krijgen. In formele zin is in 1961 weliswaar opdracht gegeven vanuit de overheid dat slachtoffers herdacht worden die 'sinds' de Tweede Wereldoorlog zijn gevallen, maar het is pas van de laatste jaren dat sommigen bij de uitwerking de verbreding dominant willen maken; dat is althans de vrees van de leden van het Caïro-overleg. Zij wijzen op de mogelijkheid om slachtoffers gevallen onder de strijdkrachten tijdens oorlogsoperaties meer centraal te herdenken op veteranendag.

Het Nationaal Comité verricht met enige regelmaat opinie-onderzoek onder de Nederlandse bevolking. Daaruit blijkt dat nogal wat Nederlanders bij het woord,

dodenherdenking' aan doden in algemene zin denken. In het gesprek werd duidelijk gemaakt, dat je zo'n cijfer op twee manieren kan uitleggen: als bevestiging dat de dodenherdenking dan ook maar algemeen van aard moet zijn of als bevestiging van de noodzaak om het gif nog indringender te benoemen achter de Shoa en het mechanisme dat steeds weer de kop op steekt om groepen mensen op irrationele gronden, omdat ze bij een bepaalde groep horen, achter te stellen en uiteindelijk zelfs te vermoorden.

Reactie op de verklaring

Ik ben Janna Postma, ik zat in de delegatie naar IEPC, voor de Doopsgezinden.

Jullie standpunt begrijp ik: jullie willen niet alle doden door oorlogsgeweld herdenken op 4 mei. **Het gaat om het mechanisme dat steeds weer de kop op steekt om groepen mensen op irrationele gronden, omdat ze bij een bepaalde groep horen, achter te stellen en uiteindelijk zelfs te vermoorden.**

Daar wil ik een persoonlijke reactie op geven, vanuit mijn eigen geschiedenis, die lijkt op de geschiedenis van wijlen Wim van der Zee [de vorige secretaris van de Raad van Kerken, kind van 'foute' ouders en broer van Sytze van der Zee die daar het boek 'Potgieterlaan 14' over heeft geschreven].

Ik ben geboren in februari 1945, in Assen. Daar was de oorlog al in april afgelopen. Mijn vader had propaganda gemaakt voor de Oostkolonisatie in Rusland: daar werd hij om veroordeeld. Toen mijn vader was opgepakt werd mijn moeder op straat gezet met een peuter en een baby. Ik werd ernstig ziek, maar overleefde. Na maanden rondzwerven konden wij terecht op een woonboot in Ommen. Mijn vader vluchtte het land uit, hangende het hoger beroep. Mijn moeder werd gerehabiliteerd door mensen als Molzer en Banning die zij kende van de School voor Maatschappelijk Werk in Amsterdam. Zij kon haar opleiding afmaken en werd directrice van de school voor opleiding van gezinsverzorgsters aan de Van Eeghenstraat in Amsterdam. Uiteindelijk voegde ze zich toch bij mijn vader in Latijns Amerika. Daar heb ik

de lagere school bezocht. Toen ik twaalf was wist ze hem te bewegen terug te gaan om zijn straf uit te zitten. Hij kreeg al gauw gratie. Ik hield mijn achtergrond geheim op de middelbare school en ook later op de Universiteit van Groningen. Wij waren immers foute Nederlanders, en je was vogelvrij als dat bekend werd.

Toen ik naar de UVA ging om af te studeren als doopsgezind theoloog kon ik het niet langer geheim houden. Ik trouwde in 1969 met een man die mij op den duur regelmatig wegzette om mijn achtergrond. In 1983 begon ik een nieuw leven met iemand die daar geen behoefte aan had.

In 1992 speelde zich de uitlevering van mijn oom, Jacob Luitjens, af. Dagblad TROUW nam het toen voor mij op door een interview met mij te maken.

Het mechanisme dat jullie benoemen werkt helaas ook de andere kant uit. Niemand weet raad met ons, (kinderen van) foute Nederlanders, lijkt het wel. De Werkgroep Herkenning probeert ons toe te rusten voor de samenleving. De samenleving zelf ontkent doorgaans dat wij, als kinderen van, toerusting nodig hebben om onze situatie aan te kunnen. Die hele situatie mag immers geen realiteit zijn.

Tot slot nog iets over herdenken. Sinds midden jaren '90 zorg ik er voor dat ik Nederland uit ben rond 4 en 5 mei. Ik weet nog hoe blij ik was, de eerste keer: we waren met ons kindje in Engeland, en het was vrede.

Ik heb een veel jongere broer. Hij is niet bang: hij is gaan uitzoeken hoe het zat met onze familie. Hij is er in geslaagd contact te maken met de zoon van onze oom, Klaas Postma, die gefusilleerd is door de Nazi's. Zij werden vrienden, en onze neef nodigde ons uit voor de herdenking van zijn vader en de andere gevallen van de knokploeg Oranje Vrijbuiters, in Utrecht. Mijn jongste dochter is er ook een keer bij geweest. Misschien ga ik dit jaar wel mee. Op dit persoonlijke niveau kan ik het. Maar zolang de 'goede' Nederlanders niet zien dat het mechanisme na de oorlog bleef doorwerken, blijf ik weg van officiële herdenkingen.

Janna Postma

Mogelijkheden tot inzage van dossiers bij het Nationaal Archief

In het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging zijn de justitiële dossiers van de van collaboratie met de Duitse bezetter verdachte Nederlanders ondergebracht.

De toegankelijkheid van de dossiers wordt bepaald door de Archiefwet van 1995.

Bij het Nationaal Archief gelden beperkende voorwaarden voor de inzage van de dossiers. Deze beperking geldt echter alleen als de persoon waarover informatie gezocht wordt in het archief nog in leven is. Is deze echter overleden, dan is het archief in principe voor iedere burger toegankelijk. Het Nationaal Archief wijst geïnteresseerden echter wel op de belangen van de kinderen en familie van de persoon waarover informatie gezocht wordt.

Adres:

Nationaal Archief
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

Openingstijden:

dinsdag	9.00 – 21.00 uur
woensdag t/m vrijdag	9.00 – 17.00 uur
zaterdag	9.00 – 13.00 uur

Familieleden van betrokkenen hebben recht op inzage als:

- de desbetreffende is overleden
- de desbetreffende toestemming geeft tot inzage

Als de aanvrager een verklaring van een psychiater of psychotherapeut kan overleggen waarin de hulpverlener duidelijk maakt dat het voor het geestelijk welzijn van de aanvrager onontbeerlijk is dat de gezochte informatie verkregen wordt, kan er informatie gegeven worden door een ambtenaar van het Rijksarchief; de aanvrager kan dan echter niet zelf het dossier inzien.

Voor informatie kan men contact opnemen met het Nationaal Archief (voorheen Rijksarchief):

telefoon: 070 3315444
fax: 070 3315499
email: info@nationaalarchief.nl
website: www.nationaalarchief.nl

Het verzoek tot inzage van een dossier moet schriftelijk worden ingediend bij het volgende adres:

Nationaal Archief
Secretariaat afd. Publiek
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag

In dit verzoek dient voor te komen, moet respectievelijk bijgesloten worden:

- Naam, volledige voornamen, geboortejaar en -plaats van degene naar wie onderzoek wordt gedaan.
- Bewijs van overlijden van deze persoon (uittreksel uit het overlijdensregister, aan te vragen bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente waar de persoon is overleden of een kopie van een rouwkaart). Voor een persoon geboren vóór 1909 is dit bewijs van overlijden niet noodzakelijk.

Als de persoon in kwestie niet overleden is dan is een door hem of haar getekende verklaring waarin toestemming verleend wordt noodzakelijk.

Deze verklaring dient vergezeld te gaan van een kopie van een geldig legitimatiebewijs van degene die toestemming geeft.

Bij het verzoek moet de relatie tussen aanvrager en de persoon in kwestie aangeduid worden, er moet een korte motivering gegeven worden van de wens tot inzage, en er moeten zoveel mogelijk relevante gegevens over de betrokkene vermeld worden, zoals naam, eventueel meisjesnaam, de organisatie waar hij/zij tijdens de bezetting lid van was.

Het Nationaal Archief bekijkt of er een dossier over de persoon in kwestie aanwezig is.

Als dat niet zo is, wordt u dat gemeld. Als het wel aanwezig is, stuurt men u een brief met de regels van het inzagerecht. Daarop komt ook het telefoonnummer voor dat u bellen moet voor een afspraak. Meestal ontvangt u na twee tot drie weken antwoord.

Het is niet toegestaan documenten uit het dossier mee te nemen, er mag ook niets gekopieerd worden. U mag wel gegevens overschrijven. Een en ander is bedoeld om niet alleen de privacy van de betrokkene te beschermen maar ook die van de directe verwanten.

COLOFON

Het Bulletin is een uitgave van de Stichting Werkgroep Herkenning.

Het doel van de Werkgroep is:

- het bevorderen van hulpverlening aan hen die in hun persoonlijk en/of maatschappelijk leven moeilijkheden ondervinden, doordat een of beide (groot)ouder(s) aan de kant van de bezetter stond(en) dan wel tot de bezetter behoorde(n)
- bekendheid geven aan de problematiek van deze groepering

De Werkgroep is niet verbonden aan enige politieke partij, levensbeschouwelijke stroming of kerkelijk genootschap. De Werkgroep distantieert zich nadrukkelijk van elke vorm van of sympathie voor (neo)fascisme en (neo)nazisme.

Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het volgende nummer verschijnt half juni 2013.

Kopij hiervoor moet **voor 3 mei 2013**

in het bezit zijn van de redactie:

gonda.scheffel_baars@werkgroepherkenning.nl of
Gonda Scheffel-Baars, Nieuwsteeg 12,
4196 AM Tricht.

We stellen het op prijs als u uw bijdragen digitaal aanlevert. Is dat niet mogelijk dan zijn geschreven of getypte bijdragen op papier uiteraard ook welkom.

Niets uit dit nummer mag worden overgenomen anders dan na toestemming van de redactie.

Redactie:

Cuny Holthuis-Buve

Gonda Scheffel-Baars

Jaargang 28, nummer 1, maart 2013

